

Phenomenology of Student Teachers' Perception of the Development of Soft Skills in Farhangian University Curriculum

Mahdiye Rahimi¹, Mohammad Javadipour² & Rezvan Hakimzadeh^{*}

1. Master of Curriculum Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Iran.
  2. Associate Professor, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran
- * Corresponding Author: Assistant Professor of the Faculty of Psychology and Education University of Tehran, Tehran, Iran. Email: hakimzadeh@ut.ac.ir

Abstract

Objectives: The adaptation of the higher education curriculum to the requirements of the present age is to develop the knowledge, skills and attitudes of the learners and their professional development. Among the new requirements, paying attention to soft skills in the lesson is highlighted and is one of the main drivers of the success of teacher training programs, and by using student programs, teachers present their life in the university and their success in their careers and future. Soft skills as a tool to complete and apply hard skills refers to non-technical and non-academic competencies that support the professional performance of people in work environments or social fields and as a subset of One of the general skills is considered one of the most basic and essential skills for professional success, so that it provides the context for the integrated application of teachers' professional knowledge and skills. The aim of the current research is to study the phenomenological study of student teachers' perception of how to develop soft skills in the curriculum of Farhangian University.

Materials and Methods: This research was conducted with a qualitative and descriptive phenomenological approach. Since the authors sought to understand the phenomenon under research through the interpretations obtained from the lived experiences of student teachers, the mentioned method was chosen to clarify and describe the narratives accurately and deeply as the best method of gathering information. Its participants were among the students and teachers of the elementary education field entered in 1398-1400 at Farhangian University (Shahid Hashmi-Nejad Girls' Campus, Mashhad), and 25 of them were purposefully selected. In order to collect data, a semi-structured face-to-face interview was used between 20 and 45 minutes. In order to analyze and validate the research data, the seven-step Claysey method was used in such a way that after studying the written text of the interviews and continuously comparing the concepts and expressions in them,

Rahimi, M. , Javadipour, M. and Hakimzadeh, R. (2025). Phenomenology of Student Teachers' Perception of the Development of Soft Skills in Farhangian University Curriculum. *Journal of Management and Planning In Educational Systems*, 18(2), 31-58. [doi: 10.48308/mpes.2025.236689.1490](https://doi.org/10.48308/mpes.2025.236689.1490)

semantic codes were extracted and selected, and then the selected codes were The themes were compiled and organized, conceptualized and then classified. In order to provide and guarantee the quality and accuracy of the results, the reliability method of Lincoln and Guba (1985) which includes four criteria; Believability, reliability, verifiability and transferability were used.

Discussion and conclusion: In total, 4 main themes and 15 sub-themes were identified, which showed that the curriculum elements of Farhangian University play an important role in the development of soft skills. The results of the present study showed that professors' teaching methods, content, learning materials and resources, internship courses and the environment of Farhangian University are effective elements in the development of student teachers' soft skills. Teaching and learning activities are important and effective platforms in the development of soft skills through educational methods and strategies and the implementation of multiple and appropriate teaching methods such as; Project-oriented, experience-oriented, experiment-oriented and interaction-oriented teaching methods teach knowledge and content and develop skills. Educational resources, materials, tools and tools are also important elements of the curriculum that facilitate the process of transferring educational content and guarantee the strengthening of skills, which are pursued through the provision of practical, workshop and skill courses. Internship courses also create a rich platform for creating and strengthening their soft skills through a series of actions, interactions, experiences and educational observations. The presence of student teachers in the university environment and interaction with the scientific, social and emotional elements in the environment also have significant effects on their learning and development of soft skills. In other words, using practical, experimental and experimental, interactive and reflective, practical and workshop methods that student teachers are trained by attending university classrooms and studying specialized learning materials and resources, or during courses They experience internship and student life, the possibility of developing these skills is provided for them. Based on the general findings of the research, it is suggested that in the first place, in the revision and revision of the curriculum of the primary education field, attention should be paid to the integration and integration of soft skills, and in addition to that, continuous monitoring should be done based on its optimal implementation. The balance between opinion and action in the curriculum should be respected.

Keywords: Curriculum, Student Teachers, Farhangian University, Soft Skills.

مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی

مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی

پاییز و زمستان ۱۴۰۴

دوره ۱۸، شماره ۲ (پیاپی ۳۵)

صفحات: ۵۸-۳۱

DOI: [10.48308/mpes.2025.236689.1490](https://doi.org/10.48308/mpes.2025.236689.1490)

ISSN: 2423-5261

E-ISSN: 2538-6344

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۷/۳۰ | بازنگری مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۲۷

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۲/۱۴ | چاپ مقاله: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

پدیدارشناسی ادراک دانشجومعلم از توسعه مهارت های نرم در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان (مورد مطالعه: پردیس دخترانه شهید هاشمی نژاد مشهد)

مهديه رحيمي^۱، محمد جوادى پور^۲ و رضوان حكيم زاده^۳

۱. کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. دانشیار، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: دانشیار، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

hakimzadeh@ut.ac.ir

چکیده

هدف: انطباق برنامه درسی آموزش عالی با اقتضات عصر حاضر منجر به توسعه دانش، مهارت ها و نگرش های یادگیرندگان و توسعه شخصیت حرفه ای آنان می شود. در میان اقتضات جدید یادگیری، توجه به مهارت های نرم در برنامه درسی برجسته شده و توانسته از محرک های اصلی توفیق برنامه های آموزشی معلمان باشد و زمینه استفاده حداکثری دانشجومعلم از دستاوردهای خود در دانشگاه و موفقیت در شغل و زندگی آینده آنان را فراهم آورد. مهارت های نرم به مثابه ابزاری جهت تکمیل و به کارگیری مهارت های سخت به شایستگی های غیرفنی و غیرآکادمیک اطلاق می شود که از عملکرد حرفه ای افراد در محیط های شغلی و یا زمینه های اجتماعی پشتیبانی می کند و به عنوان زیر مجموعه ای از مهارت های عمومی جزء اساسی ترین و ضروری ترین مهارت ها برای موفقیت حرفه ای قلمداد می شود به طوری که زمینه کاربرد یکپارچه دانش و مهارت های حرفه ای معلمان را فراهم می کند. هدف پژوهش حاضر، مطالعه پدیدارشناسانه ادراک دانشجومعلم از چگونگی توسعه مهارت های نرم در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان است.

مواد و روش ها: این پژوهش با رویکرد کیفی و از نوع پدیدارشناسی توصیفی انجام شد. از آنجا که نگارندگان در پی شناخت پدیده مورد پژوهش از طریق تفاسیر به دست آمده از تجارب زیسته دانشجومعلم بودند، روش مذکور جهت روشن سازی و توصیف دقیق و عمیق روایت ها به عنوان بهترین روش گردآوری اطلاعات انتخاب شد. شرکت کنندگان؛ دانشجومعلم رشته آموزش ابتدایی ورودی سال های ۱۳۹۸-۱۴۰۰ دانشگاه فرهنگیان (پردیس دخترانه شهید هاشمی نژاد مشهد) بودند که ۲۵ نفر از آنان به طور هدفمند انتخاب شدند. به منظور گردآوری داده ها از مصاحبه نیمه ساختارمند به صورت حضوری در طول بازه زمانی ۲۰ تا ۴۵ دقیقه ای استفاده شد. جهت تحلیل و اعتباریابی داده های پژوهش از روش هفت مرحله ای کلابزی استفاده شد به نحوی که پس از مطالعه متن مکتوب مصاحبه ها و مقایسه مداوم مفاهیم و عبارات موجود در آن ها، کدهایی معنایی استخراج و انتخاب شدند و سپس کدهای انتخاب شده، در جهت تدوین و سازماندهی مضامین، مفهوم بخشی و سپس طبقه بندی شدند. به منظور تأمین و تضمین کیفیت و صحت نتایج پژوهش نیز روش اعتمادپذیری لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) مورد استفاده قرار گرفت.

رحیمی، مهديه، جوادى پور، محمد و حكيم زاده، رضوان. (۱۴۰۴). پدیدارشناسی ادراک دانشجومعلم از توسعه مهارت های نرم در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان (مورد مطالعه: پردیس دخترانه شهید هاشمی نژاد مشهد). مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی، ۱۸(۲)، ۵۸-۳۱. doi: [10.48308/mpes.2025.236689.1490](https://doi.org/10.48308/mpes.2025.236689.1490)

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی

مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی

پاییز و زمستان ۱۴۰۴

دوره ۱۸، شماره ۲ (پیاپی ۳۵)

صفحات: ۳۱-۵۸

DOI: [10.48308/mpes.2025.236689.1490](https://doi.org/10.48308/mpes.2025.236689.1490)

ISSN: [2423-5261](https://doi.org/10.48308/mpes.2025.236689.1490)

E-ISSN: [2538-6344](https://doi.org/10.48308/mpes.2025.236689.1490)

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۷/۳۰ بازنگری مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۲۷

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۲/۱۴ چاپ مقاله: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

بحث و نتیجه گیری: در مجموع، ۴ مضمون اصلی و ۱۵ زیر مضمون شناسایی شد که نشان داد عناصر برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان نقش مهمی در توسعه مهارت های نرم ایفا می کنند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که روش های تدریس استادان، محتوا، مواد و منابع یادگیری، دوره های کارورزی و محیط دانشگاه فرهنگیان از عناصر مؤثر در توسعه مهارت های نرم دانشجویان می باشند. فعالیت های یاددهی و یادگیری از بسترهای مهم و مؤثر در توسعه مهارت های نرم است که از طریق روش ها و راهبردهای آموزشی و اجرای روش های تدریس متعدد و متناسب از قبیل؛ روش های تدریس پروژه محور، تجربه محور، آزمایش محور و تعامل محور به آموزش دانش و محتوا و پرورش مهارت ها می پردازد. منابع، مواد، وسایل و ابزارهای آموزشی نیز از عناصر مهم برنامه درسی است که تسهیل گر فرایند انتقال محتوای آموزشی و ضامن تقویت مهارت ها است که از طریق ارائه دروس عملی، کارگاهی و مهارتی پیگیری می شود. دوره های کارورزی نیز از طریق مجموعه ای از اقدامات، تعاملات، تجربیات و مشاهدات آموزشی بستر غنی برای ایجاد و تقویت مهارت های نرم آنان به وجود می آورد. حضور دانشجویان در محیط دانشگاه و تعامل با عناصر علمی، اجتماعی و عاطفی موجود در محیط نیز تأثیرات قابل ملاحظه ای بر یادگیری و توسعه مهارت های نرم آنان دارد. به عبارتی دیگر، با استفاده از روش های عملی، تجربی و آزمایشی، تعاملی و تاملی، عملی و کارگاهی که دانشجویان در اثر حضور در کلاس درس دانشگاه و مطالعه مواد و منابع یادگیری تخصصی آموزش می بینند و یا در خلال دوره های کارورزی و زندگی دانشجویی تجربه می کنند، امکان توسعه این مهارت ها برای آنان فراهم می شود.

کلید واژه ها: برنامه درسی، دانشجویان، دانشگاه فرهنگیان، مهارت های نرم.

رحیمی، مهدیه، جوادی پور، محمد و حکیم زاده، رضوان. (۱۴۰۴). پدیدارشناسی ادراک دانشجویان از توسعه مهارت های نرم در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان (مورد مطالعه: پردیس دخترانه شهید هاشمی نژاد مشهد). مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی، ۱۸(۲)، ۳۱-۵۸. doi: [10.48308/mpes.2025.236689.1490](https://doi.org/10.48308/mpes.2025.236689.1490)

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

مقدمه

در نیم قرن اخیر، پیشرفت‌های تکنولوژی و بروز تغییرات جهانی منجر به همگام شدن آموزش عالی با این تغییرات شده و رسالت‌های آن را به‌منظور پاسخگویی به نیازها و انتظارات فزاینده و متغیر جامعه دستخوش دگرگونی کرده است (پوروانتو^۱ و همکاران، ۲۰۲۱). بر این اساس بر پرورش یادگیرندگانی که از قابلیت‌های شناختی و مهارتی سطح بالا برخوردار باشند و توانایی انتقال آموخته‌ها به محیط کاری را دارا باشند، تأکید شده است تا افراد متناسب با الزامات بازار کار و نیازهای کارفرمایان به‌طور هدفمند تربیت شوند (چیابلیم^۲، ۲۰۲۱). نمودی از تربیت هدفمند دانشجو با استقرار نظام تربیت معلم و تأسیس دانشگاه فرهنگیان از طریق جذب، نگهداشت و تربیت معلمان آینده و ارائه آموزش‌های حرفه‌ای با هدف ایجاد و ارتقای شایستگی‌های عمومی و تخصصی آن‌ها پیگیری شده است (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

طرح کلان معماری برنامه درسی تربیت معلم همگام با تغییر و تحولات قرن بیست و یکم بازنگری و با محوریت مهارت‌افزایی، شایستگی محوری و عمل‌گرایی تدوین شده است تا دانشجومعلمان را به مجموعه‌ای از مهارت‌ها، توانایی‌ها و ویژگی‌های شخصیتی مجهز کرده (احمدی و موسی‌پور، ۱۳۹۶) و بدین طریق، امکان گذار مؤثر از محیط آموزش دانشگاهی به محیط آموزش مدرسه‌ای تسهیل و نهایتاً دستیابی به دستاوردهای ارزشمند شغلی فراهم شود (کاگیانو، شلوتکر، پترون و گونزالس-برنال^۳، ۲۰۲۰). در این راستا، ایجاد تحول و پوست‌اندازی شخصیتی و هویتی دانشجومعلم و آماده‌سازی آنان برای ایفای نقش پیچیده معلم در عصر جدید، مستلزم پرورش مهارت‌های عمومی و تخصصی آنان است تا با مواجهه هوشمندانه با تغییرات و شرایط، مهارت‌های لازم را کسب کنند و با ایجاد هماهنگی و سازگاری عملکرد مؤثری داشته باشند (رحمتی و محسن‌پور، ۱۴۰۱؛ موسی‌پور، ۱۳۹۹).

مهارت‌ها در یک دسته‌بندی کلان به دو دسته مهارت‌های سخت (فنی) و نرم (غیرفنی) تقسیم می‌شود (تریویداتی و پانگاستوتی^۴، ۲۰۲۱). مهارت‌های سخت به تخصص و ظرفیت‌های فنی، دانش‌ها و مفاهیم نظری رشته‌های دانشگاهی مربوط می‌شود (نایباهو^۵، ۲۰۲۱) در حالی که مهارت‌های نرم^۶ به‌مثابه ابزاری جهت تکمیل و به‌کارگیری مهارت‌های سخت به شایستگی‌های غیرفنی و غیرآکادمیک اطلاق می‌شود که از عملکرد حرفه‌ای افراد در محیط‌های شغلی و یا زمینه‌های اجتماعی پشتیبانی می‌کند (الحوالی و الخیاط، ۲۰۲۰). پرودانویچ^۷ (۲۰۱۴) ابراز می‌دارد که مهارت‌های نرم به‌عنوان مجموعه گسترده‌ای از مهارت‌ها به دلیل قرارگیری در بطن فرهنگ‌ها و تفاوت نیازهای آموزشی، تعاریف مختلف و متغیری دارد و به سختی قابل تعریف است. جوشی (۲۰۱۷) نیز با اشاره به وجود تعدد و دشواری در ارائه تعریف یکپارچه از مهارت‌های نرم، آن را به‌عنوان نقطه مقابل و در عین حال مکمل مهارت‌های سخت می‌داند که امکان استفاده مؤثر و کارآمد از دانش و توانایی‌های فنی فرد را فراهم می‌آورد. در این راستا، تن^۸ و همکاران (۲۰۲۱) مهارت‌های نرم را مجموعه‌ای از مهارت‌های دستاوردی، ادراکی و شخصیتی دانش‌آموختگان می‌دانند که احتمال اشتغال و پیشرفت شغلی را فراهم می‌کند به‌طوری که به نفع خود فرد، بازار کار، جامعه و اقتصاد باشد. زارعی (۱۳۹۶) نیز در تعریف این مهارت‌ها به ترکیب کیفیت‌ها و صلاحیت‌های فردی و مهارت‌های فنی اشاره می‌کند که موجب کسب و ارتقای شغلی می‌شود.

1. Purwanto
2. Chiablaem
3. Caggiano, Schleutker, Petrone, & Gonzalez-Bernal
4. Triwidiyati & Pangastuti
5. Naibaho
6. Soft skills
7. Prodanovic
8. Tan

امروزه مهارت‌های نرم به‌عنوان زیر مجموعه‌ای از مهارت‌های عمومی جزء اساسی‌ترین و ضروری‌ترین مهارت‌ها برای موفقیت حرفه‌ای قلمداد می‌شود (فرناندز، جاردیم، و لوپس^۱، ۲۰۲۱) و آموزش آن به معلمان به‌عنوان مهارت‌های کلیدی حرفه معلمی در قرن بیست و یک سبب بهسازی و توسعه فردی و شغلی آنان و به موازات آن افزایش کیفیت و اثربخشی فعالیت‌های آموزشی می‌شود (هندرامن و کانتر^۲، ۲۰۱۸). در نظام آموزشی کشور ما که آموزش‌های سخت؛ مفاهیم و اصول علمی رشته‌های درسی مبنای طراحی برنامه‌های درسی است (اسدیان و زارعی، ۱۴۰۱)، آموزش مهارت‌های نرم می‌تواند به‌طور مستقیم از طریق تدوین یک برنامه درسی یا به‌طور غیرمستقیم در خلال برنامه درسی موجود در دانشگاه اجرا شود (ردومرو^۳ و همکاران، ۲۰۱۹).

برنامه درسی با قرارگیری در هسته اصلی عملکرد دانشگاه‌ها به فراگیران کمک می‌کند تا با توسعه دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های خود، شخصیت حرفه‌ای خویش را توسعه دهند (کاجیانو و همکاران، ۲۰۲۰). بنابر گفته استاگ^۴ (۱۹۹۶) برنامه درسی باید گسترده، جامع و متعادل و به‌روز باشد تا فراگیران را برای فرصت‌ها، مسئولیت‌ها و تجربیات زندگی شخصی و حرفه‌ای آماده کند و منجر به ارتقای روحی، اخلاقی، فرهنگی، ذهنی و جسمی فراگیر شود (مارن^۵ و همکاران، ۲۰۲۱). در آموزش عالی هر برنامه درسی علاوه بر کارکردهای فوق باید براساس این انگاره تدوین شود که دانشجویان را برای حضور در آینده‌ایی ناشناخته آماده سازد (فرناندز و همکاران، ۲۰۲۱). هم‌راستا با این مهم، جهت‌گیری‌های برنامه درسی در ابعاد اجتماعی و فرهنگی بر توسعه مهارت‌های نرم تأکید و تمرکز دارد (رحیمی و جوادپور، ۱۳۹۹).

علاوه بر این جهت‌گیری‌ها، ضرورت‌های به وجود آمده ناشی از مهارت‌های اساسی در قرن بیست‌ویکم و انطباق برنامه درسی دانشگاهی با این ضرورت‌ها، موضوع مهارت‌های نرم را در کانون توجه قرار داده است (پریرا و کاستا، ۲۰۱۷). به‌طوری که کرین (۲۰۲۲) در تبیین اهمیت ادغام مهارت‌های نرم در برنامه درسی آموزش عالی از عبارت "بی‌سوادان تحصیل کرده" نام می‌برد و آن را نتیجه ایجاد برنامه‌های دانشگاهی با محوریت مهارت‌های سخت قلمداد می‌کند. تدوین‌کنندگان برنامه‌های درسی دانشگاهی در عصر حاضر باید به این مهم توجه داشته باشند که برنامه درسی باید به‌گونه‌ای طراحی و تدوین شود که صلاحیت‌های لازم را در دانش‌آموختگان برای موفقیت آنان در موقعیت‌های متفاوت زندگی شخصی و شغلی ایجاد و یا تقویت نماید (فتحی و همکاران، ۱۳۹۷). در صورتی که در طراحی برنامه درسی به ضرورت‌های عصر حاضر و شایستگی‌های لازم توجهی نشود، برنامه درسی فاقد کارایی لازم جهت پاسخگویی به نیازهای صنعت و بازار کار خواهد بود. بنابراین، توجه به مهارت‌های نرم در برنامه درسی می‌تواند از محرک‌های اصلی توفیق برنامه‌های آموزشی معلمان باشد (خروشی و همکاران، ۱۳۹۷).

برنامه درسی با ایجاد فرصت‌های متعدد در راستای کسب و ارتقای مهارت‌های نرم در کنار مهارت‌های فنی، دانشجومعلم‌ان را برای رویارویی مؤثر با چالش‌های شغلی آماده می‌سازد (اسدیان و زارعی، ۱۴۰۱). برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان با هدف تربیت، توانمندسازی و ارتقای مهارت‌ها و شایستگی‌های عمومی و تخصصی منابع انسانی مورد نیاز آموزش و پرورش شامل مجموعه‌ای از دروس عمومی، تربیتی و تخصصی است و فرصت‌های ارزشمندی را در راستای کسب و تقویت مهارت‌های فنی و غیرفنی مورد نیاز در محیط آموزشی مدارس فراهم می‌سازد به‌گونه‌ای که زمینه‌ساز کاربرد یکپارچه دانش و مهارت‌های حرفه‌ای معلمان باشد (اکبری و همکاران، ۱۴۰۱).

پرورش مهارت‌های نرم می‌تواند معلمان را به رویکردهای سالم و سازنده به‌منظور مواجهه مؤثر با

1. Fernandes, Jardim, & Lopes
2. Hendarman & Cantner
3. Redomero
4. Stag
5. Maren

چالش‌های محیط کار و زندگی مجهز کند و سبب بهره‌وری و توسعه شخصی، اجتماعی و حرفه‌ای آنان شود (پیرا و کاستا^۱، ۲۰۱۷). به‌کارگیری مهارت‌های نرم از عوامل تعیین‌کننده در تدریس اثربخش بوده و با ایجاد انگیزه، علاقه‌مندی و ابتکار عمل در فعالیت‌های آموزشی معلمان منجر به نتایج یادگیری بهتر در دانش‌آموزان شده (پی‌بادی^۲، ۲۰۱۹) و در مجموع، تعاملات معلم، دیدگاه‌ها و میزان رضایت و عملکرد شغلی وی را تقویت می‌کند (تانگ^۳، ۲۰۲۰؛ نصرت و سلطانا^۴، ۲۰۱۹). از این رو، بحث از مهارت‌های نرم در برنامه درسی تربیت معلم نیز به جهت تربیت نیروی آموزشی آینده اهمیت دارد چرا که مطالعات، اهمیت و ضرورت آموزش این مهارت‌ها را برای معلمان قبل و حین خدمت آشکار ساخته است (کاجیانو و دامانت^۵، ۲۰۲۰؛ کوماری^۶، ۲۰۱۴؛ پاچائوری و یاداو^۷، ۲۰۱۴). فقر پژوهش‌های داخلی پیرامون مهارت‌های نرم و به‌طور ویژه مهارت‌های نرم دانشجویان معلمان نیز بیش از پیش ضرورت انجام این پژوهش را آشکار می‌سازد. مطالعه و بررسی قلمرو پژوهش‌های انجام شده پیرامون مهارت‌های نرم که به اختصار در جدول شماره (۱) قابل مشاهده است، نشان می‌دهد که در زمینه شناسایی روش‌های توسعه مهارت‌های نرم دانشجویان معلمان در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان خلاء پژوهشی وجود دارد. از این رو، پرداختن به چگونگی توسعه مهارت‌های نرم در آموزش دانشجویان معلمان نیازمند بررسی است و پژوهش حاضر با هدف شناسایی این روش‌ها به دنبال پاسخگویی به این سوال است که از منظر دانشجویان معلمان چه عوامل، عناصر و روش‌هایی در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان منجر به تقویت مهارت‌های نرم آنان می‌شود؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

جست‌وجوی هدفمند شاخص‌ها و مؤلفه‌های مهارت نرم و ویژه بازیگران عرصه آموزش؛ دانشجویان معلمان، دبیران و استادان دانشگاه از میان انبوه مؤلفه‌های مهارت نرم و احصای این مؤلفه‌ها از طریق مطالعه پیشینه پژوهشی مرتبط نشان می‌دهد که پژوهشگران مؤلفه‌های متعدد و متنوعی را به‌عنوان مهارت‌های نرم مهم و مورد نیاز حرفه معلمی شناسایی و فهرست کرده‌اند. تعداد زیادی از پژوهش‌ها، مهارت و توانایی برقراری ارتباط مؤثر که مؤلفه‌ای از مهارت‌های نرم در بعد اجتماعی است را در صدر مهارت‌های نرم مهم و مورد نیاز معلمان قلمداد کرده‌اند و بر این باورند که مهارت‌های ارتباطی مهم‌ترین، مرتبط‌ترین و مفیدترین مهارت نرم در محیط کار به‌ویژه حرفه آموزش و تدریس هستند (نوحا و عزیز، ۲۰۲۰؛ کیزی، ۲۰۲۰؛ کورنالی، ۲۰۱۸؛ سیماتی، ۲۰۱۶). براساس شواهد پژوهشی در چند مطالعه مشابه نیز مشخص شده است که مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله بعد از مهارت‌های ارتباطی در رتبه دوم مهارت‌های نرم پراهمیت حرفه معلمی قرار گرفته‌اند (کوستیکووا و همکاران، ۲۰۲۱؛ هدی و همکاران، ۲۰۲۱؛ براون، ۲۰۱۸). در این راستا، رامیرز^۸ و همکاران (۲۰۱۴) در مطالعه خود ضمن معرفی مهارت‌های ارتباطی و تفکر انتقادی به‌عنوان شایستگی‌های مورد نیاز معلمان، به اهمیت مهارت‌های فناوری اطلاعات در این خصوص اشاره کرده است. کاینگ‌کوی (۲۰۲۱) نیز بر اهمیت مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان یکی از مهارت‌های شغلی مورد نیاز فارغ‌التحصیلان تربیت معلم صحنه گذاشته و از مهارت‌های نرم دیگری از قبیل؛ مهارت‌های ارتباطی، مدیریت زمان، انعطاف‌پذیری، رهبری و مهارت‌های مدیریت کلاس درس نام برده است.

در سال‌های اخیر پیرامون موضوع توسعه مهارت‌های نرم، پژوهش‌های خارجی بسیاری صورت گرفته

1. Pereira & Costa
2. Peabody
3. Tang
4. Nusrat & Sultana
5. Caggiano & D'Amante
6. Kumari
7. Pachauri & Yadav
8. Ramirez

است. پژوهش امانوئل^۱ و همکاران (۲۰۲۱) با عنوان یک پلتفرم آنلاین برای تقویت مهارت‌های نرم در آموزش عالی نشان داد که از طریق استفاده از روش‌های فعال تدریس در کلاس درس توسط مربی آموزش دیده می‌توان مهارت‌های نرم یادگیرندگان را تقویت کرد. بابیکووا^۲ (۲۰۲۱) نیز در پژوهش خود با عنوان روش‌های شکل‌گیری مهارت‌های نرم در آموزش نشان داد که کارآموزی، تجربه اندوزی و یادگیری مشارکتی نیز در تقویت این دسته از مهارت‌ها مؤثر می‌باشند. نتایج پژوهش کیرو رودریگز^۳ و همکاران (۲۰۲۱) در خصوص آموزش مهارت‌های نرم در آموزش مهندسی نشانگر اثرات مثبت آموزش تلفیقی و هم‌چنین مواردی از قبیل؛ نقش‌آفرینی و فعالیت یادگیرنده، کارآموزی بالینی، آموزش مبتنی بر مسئله، استفاده از برنامه‌های وب شبیه‌سازی در ایجاد و ارتقای مهارت‌های نرم بود. در پژوهش دیگری با عنوان بررسی نقش و اهمیت دانشگاه در تقویت مهارت‌های نرم که توسط الیاس و زین^۴ (۲۰۲۰) صورت گرفت، نتایج حاکی از این بود که تهیه برنامه‌های مشترک با محیط کار، کارآموزی و به‌کارگیری کادر علمی مجهز به مهارت‌های نرم نقش مهم و مؤثری دارد. گورابایز^۵ (۲۰۱۹) با مروری بر آموزش مهارت‌های نرم به دانشجویان به این نتیجه رسید که طیف وسیعی از عوامل شخصیتی و محیطی و هم‌چنین روش‌های آموزشی از قبیل؛ یادگیری مشاهده‌ای و مدل‌سازی، آموزش‌های کلامی و کارآموزی، تمرین‌های رفتاری در محیط‌های شبیه‌سازی شده، انجام فعالیت‌های هنری و گروهی در توسعه مهارت‌های نرم آنان مفید و مؤثر واقع شده است. در قلمرو پژوهش‌های داخلی نیز کرمی‌نژاد و همکاران در دو پژوهش (۱۳۹۹) و (۱۴۰۰) به شناسایی و تبیین مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه مهارت‌های نرم اعضای هیئت علمی پرداخته و براساس تجارب زیسته اساتید، مدلی برای توسعه حرفه‌ای آنان مبتنی بر مهارت‌های نرم تدوین و ارائه کرده‌اند.

جدول ۱. پیشینه پژوهشی پیرامون روش‌های توسعه مهارت‌های نرم

ردیف	عنوان پژوهش	نویسندگان پژوهش	سال پژوهش	روش‌های پیشنهادی پژوهش
۱	یادگیری خرد به‌عنوان یک روش جدید در آموزش مهارت‌های نرم به دانشجویان	روماننکو و همکاران	۲۰۲۳	یادگیری خرد مطالعه مستقل منابع شرکت در دوره‌های آنلاین شرکت در وبینارهای گروهی
۲	توسعه مهارت‌های نرم معلمان آینده اوکراین	کولسینیک و همکاران	۲۰۲۳	ایجاد و توسعه مکانیسم‌های ارزیابی مهارت‌های نرم (ارزیابی عینی و خودارزیابی) تدوین کتابچه‌های مهارت نرم

1. Emanuel
2. Baibekova
3. Caeiro-Rodríguez
4. Elias & Zain
5. Guerra-Báez
6. Romanenko
7. Kolesnik

استفاده از روش‌های تدریس تعاملی				
استفاده از منابع آموزشی الکترونیکی				
یادگیری مبتنی بر مسئله				
ایفای نقش بازی				
فعالیت‌های پروژه‌محور شرکت در جلسات بحث و مناظره	۲۰۲۱	مدودوا و روبتسوا ^۱	توسعه مهارت‌های نرم در آموزش زبان‌های خارجی مهندسی	۳
یادگیری مشارکتی				
یادگیری موقعیتی				
مطالعات موردی				
فعالیت‌های تحقیقی خودآموزی				
یادگیری از تجربه دیگران				
استفاده از ابزارهای انگیزشی مداخله، مشاوره و نظارت آموزشی	۲۰۲۱	فرناندز ^۲ و همکاران	مروری بر مهارت‌های نرم معلمان آموزش استثنایی	۴
جذب معلمان دارای مهارت نرم				
آموزش مبتنی بر بازی	۲۰۲۱	کوستیکووا ^۳ و همکاران	توسعه مهارت‌های نرم دانشجویان	۵
			استفاده از بازی‌های آنلاین چند نفره	
بازی‌های آنلاین گروهی	۲۰۲۱	پاگل ^۴ و همکاران	برای آموزش مهارت‌های نرم در آموزش عالی	۶
برگزاری سمینارهای مهارتی تدارک محیط شبیه‌ساز شده	۲۰۲۰	کیزی ^۵	توسعه مهارت‌های نرم در آموزش عالی	۷
تهیه برنامه‌های مشترک با محیط کار				
کارآموزی	۲۰۲۰	نوحا و عزیز ^۶	مروری نظام‌مند بر توسعه مهارت‌های نرم در میان فارغ‌التحصیلان دانشگاهی.	۸
مجوز کردن کادر علمی به مهارت‌های نرم				
استفاده از ویدئوهای آموزشی				
کارهای گروهی				
تدریس هفتگی	۲۰۱۹	تانگ ^۷	تعبیه مهارت‌های نرم در آموزش عالی	۹
کارآموزی				
شرکت در دوره‌های آموزشی				

1. Medvedeva & Rubtsova
2. Fernandes
3. Kostikova
4. Pagel
5. Qizi
6. Noah & Aziz
7. Tang

فعالیت‌های پروژه محور شبیه‌سازی موقعیت	۲۰۱۸	کورنالی ^۱	آموزش و پرورش مهارت‌های نرم در آموزش عالی	۱۰
تجهیز اساتید به مهارت‌های نرم طراحی تجربیات یادگیری عملی	۲۰۱۸	براون ^۲	توسعه مهارت‌های نرم در برنامه درسی آموزش عالی: مطالعه موردی	۱۱
به‌روز رسانی برنامه‌های درسی کارگاه‌های آموزشی ایجاد دیدگاه‌های مرتبط و آموزش روش‌های تدریس جدید به مجریان برنامه درسی به کارگیری ابزارهای جدید آموزشی صدور گواهینامه‌های مهارتی طراحی پروژه‌های آموزشی و یادگیری تدارک بازدیدها و سفرهای آموزشی تمرکز بر شایستگی محوری در برنامه درسی تشکیل تیم و انجام کارهای پروژه‌ای شبیه‌سازی موقعیت‌های یادگیری حضور در دوره‌های بالینی و کارآموزی یادگیری مشارکتی و کار با همسالان ایجاد انگیزه در یادگیرندگان استفاده از ظرفیت بازی در آموزش استفاده از قابلیت‌های تکنولوژی و فناوری جذب منابع انسانی برخوردار از مهارت‌ها برای آموزش	۲۰۱۶	سیماتی ^۳	تعریف، توسعه، ارزیابی مهارت‌های نرم و نقش آن‌ها در کیفیت سازمان‌ها	۱۲

1. Cornali
2. Brown
3. Cimatti

برگزاری دوره‌های مکمل در ساعات غیرآموزشی بهبود مهارت‌های اساتید تقویت محیط‌های یادگیری فعالیت در برنامه‌های دانشگاه یادگیری از طریق فعالیت‌های تجربی و عملی برگزاری بازدیدها و تورهای تحصیلی کارآموزی و آموزش حین کار برگزاری مسابقات و جشنواره‌های دانشجویی یادگیری‌های مشارکتی فعالیت‌های فردی و گروهی در کلاس درس	۲۰۱۶	سینک ^۱	توسعه مهارت‌های نرم در کشورهای اروپایی	۱۳
پشتیبانی مجریان مجرب و ماهر استفاده از ظرفیت یادگیرندگان در آموزش معرفی کتاب‌های راهنما تلفیق مهارت‌های نرم در واحدهای درسی مختلف برگزاری سمینارها و کارگاه‌های آموزشی اختصاص بخشی از ساعات آموزشی کلاس درس به آموزش مهارت‌های نرم طراحی واحدهای یادگیری مختص مهارت‌های نرم اختصاص یک ترم کامل برای آموزش برخی مهارت‌های نرم	۲۰۱۵	سینک	تحلیل مقایسه‌ای در مورد وضعیت آموزش مهارت‌های نرم	۱۴
آموزش مهارت‌های نرم در واحدهای درسی مختلف برگزاری سمینارها و کارگاه‌های آموزشی اختصاص بخشی از ساعات آموزشی کلاس درس به آموزش مهارت‌های نرم طراحی واحدهای یادگیری مختص مهارت‌های نرم اختصاص یک ترم کامل برای آموزش برخی مهارت‌های نرم	۲۰۱۵	پوبلته رویز ^۲	چگونگی آموزش و توسعه مهارت‌های نرم	۱۵

با توجه به پژوهش‌های انجام شده که به اختصار در جدول شماره (۱) به آن‌ها اشاره شد، نشان می‌دهد که تعداد زیادی از مطالعات مجموعه‌ای از چندین روش را جهت توسعه مهارت‌های نرم ارائه کرده‌اند که نقش کلیه عناصر برنامه درسی را در این مهم برجسته می‌سازد (کولسنیک و همکاران، ۲۰۲۳؛ مدودوا و روبتسوا، ۲۰۲۱؛ فرناندز و همکاران، ۲۰۲۱؛ بابیکوا، ۲۰۲۱؛ کیرو رودریگز و همکاران، ۲۰۲۱؛ الیاس و زین، ۲۰۲۰؛ کیزی، ۲۰۲۰؛ نوحا و عزیز، ۲۰۲۰؛ گورابایز، ۲۰۱۹؛ تانگ، ۲۰۱۹؛ کورنالی، ۲۰۱۸؛ براون، ۲۰۱۸؛ سیماتی، ۲۰۱۶؛ سینک، ۲۰۱۶). دسته‌ای دیگر از مطالعات با تمرکز بر یک روش و رویکرد خاص، نقش انحصاری آن را در توسعه مهارت‌های نرم نشان داده‌اند (رومانکو و همکاران، ۲۰۲۳؛ کوستیکووا و همکاران، ۲۰۲۱). دسته دیگر نیز با تمرکز بر ظرفیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، پیشرفت‌های تکنولوژی و ابزارهای آنلاین را در توسعه مهارت‌های نرم مؤثر جلوه داده‌اند (کوستیکووا و همکاران، ۲۰۲۱؛ امانوئل و همکاران، ۲۰۲۱). در پژوهش‌های داخلی، مطالعات مرتبط، محدود و محصور به شناسایی مهارت‌های

نرم مورد نیاز دانشجویان در رشته‌های دانشگاهی مختلف است (منظم ابراهیم‌پور، رحیم‌نیا، پویا، فراخی و پاکدامن، ۱۴۰۱؛ محمدزاده و ستوده قره‌باغ، ۱۳۹۷؛ خالق‌خواه و نجفی، ۱۳۹۷؛ خنیفر و جوانبخت، ۱۳۹۷). در این میان، گرمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹؛ ۱۴۰۰) در دو پژوهش به شناسایی و تبیین مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه مهارت‌های نرم اعضای هیئت علمی پرداخته و براساس تجارب زیسته اساتید، مدلی برای توسعه حرفه‌ای آنان مبتنی بر مهارت‌های نرم تدوین و ارائه کرده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر در چارچوب رویکرد کیفی به روش پدیدارشناسی توصیفی انجام شد. پدیدارشناسی به علم مطالعه، توصیف و تفسیر دقیق پدیده‌های گوناگون زندگی تاکید دارد و با هدف کشف تجارب مختلف افراد از یک پدیده و ترسیم ماهیت و جوهره واقعی آن، تجربیات، برداشت‌ها و احساسات افراد را مورد مطالعه قرار می‌دهد (خنیفر و مسلمی، ۱۴۰۱). به عبارتی دیگر، پدیدارشناسی درصدد توصیف تجربیات انسان در متن و زمینه واقعی است تا غنی‌ترین اطلاعات را نمایان سازد (بازرگان‌هرندی، ۱۳۹۹). از آنجا که نگارندگان در پی شناخت پدیده مورد پژوهش از طریق تفاسیر به دست آمده از تجارب زیسته دانشجومعلم بودند، روش مذکور جهت روشن‌سازی و توصیف دقیق و عمیق روایت‌ها به‌عنوان بهترین روش گردآوری اطلاعات بوده که انتخاب شد. میدان پژوهش، شامل کلیه دانشجومعلمان رشته آموزش ابتدایی ورودی سال‌های ۱۳۹۸-۱۴۰۰ دانشگاه فرهنگیان (پردیس دخترانه شهید هاشمی‌نژاد مشهد) بودند. نمونه‌گیری به‌طور هدفمند و با به‌کارگیری روش نمونه‌گیری دردسترس و گلوله برفی انجام شده است. ملاک مشترک در انتخاب تمامی افراد، برخورداری از تجربه گذراندن حداقل چهار ترم تحصیلی حضوری و هم‌چنین تمایل افراد به حضور در پژوهش بوده است که در نهایت ۲۳ نفر در پژوهش مشارکت داشتند. به جهت اطمینان از رسیدن به اشباع اطلاعاتی، مصاحبه با دو نفر دیگر ادامه یافت و تکمیل شد.

تکنیک مورد استفاده در گردآوری اطلاعات، مصاحبه کیفی نیمه‌ساختاریافته بود که سوالات آن با استناد به پرسشنامه مهارت‌های نرم دانشجومعلمان در پژوهش الحولی و الخیاط (۲۰۲۰) که شامل پنج مهارت نرم کلان (مهارت‌های حرفه‌ای، مهارت‌های تحصیلی، مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های خود مدیریتی و مهارت‌های حل مسئله) و ۴۹ مهارت نرم خرد است، طراحی شد و بعد از تأیید دو تن از متخصصین این حوزه به صورت حضوری در طول بازه زمانی ۲۰ تا ۴۵ دقیقه‌ای برای هر مصاحبه مورد استفاده قرار گرفت و محقق با روش تعاملی و در قالب گفت‌وگو به جست‌وجوی سوالات تحقیق پرداخت. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با روش هفت مرحله‌ای کلایزی^۱ (۱۹۷۸)، انجام شد. به نحوی که پس از مطالعه متن مکتوب مصاحبه‌ها و مقایسه مداوم مفاهیم و عبارات موجود در آن‌ها، کدهایی معنایی استخراج و انتخاب شدند و سپس کدهای انتخاب شده، در جهت تدوین و سازماندهی مضامین، مفهوم‌بخشی و سپس طبقه‌بندی شدند. به‌منظور تأمین و تضمین کیفیت و صحت نتایج از روش اعتمادپذیری لینکلن و گوبا^۲ (۱۹۸۵) که شامل چهار ملاک؛ باورپذیری^۳، اطمینان‌پذیری^۴، تأییدپذیری^۵ و انتقال‌پذیری^۶ است، استفاده شد. محقق در جهت تأمین ملاک باورپذیری، ضمن غوطه‌وری و درگیری طولانی مدت در روند مصاحبه‌ها و به اشتراک گذاشتن تحلیل‌ها و یافته‌های مقدماتی با شرکت‌کنندگان، از روش بازبینی توسط همکار نیز استفاده کرد. با هدف تأمین ملاک اطمینان‌پذیری نیز تحلیل‌ها و برداشت‌ها توسط دو تن از متخصصان

1. Claizey
2. Lincoln & Guba
3. Credibility
4. Dependability
5. Confirmability
6. transferability

این حوزه بررسی و کنترل شد و با هدف تأییدپذیری یافته‌ها از روش نگارش یادداشت‌های شخصی و تأملی پژوهشگر در حین و بعد از مصاحبه‌ها استفاده شد و در نهایت از چندسویه سازی یافته‌ها (مجموع دیدگاه‌های کیفی، معیارهای کمی و نظرات متخصصین) جهت بررسی قابلیت اعتمادپذیری بهره‌گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

مصاحبه‌ها پیرامون این پرسش که برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان چگونه توانسته منجر به تقویت مهارت‌های نرم در دانشجوی معلمان شود، انجام و با استفاده از راهبرد هفت مرحله‌ای کلایزی تحلیل گردید و نهایتاً منجر به بازنامایی ۴ مضمون اصلی (روش‌های تدریس استادان، محتوا، مواد و منابع آموزشی، دوره‌های کارورزی و محیط دانشگاه) و ۱۵ زیر مضمون شده است.

مضمون ۱: روش‌های تدریس استادان

فعالیت‌های یاددهی و یادگیری بستری مناسب جهت تحقق اهداف برنامه است و به نوعی تسهیل‌کننده انتقال دانش و اطلاعات و مهارت‌ها است و شیوه‌های ارائه و کسب محتوا را در برمی‌گیرد. استادان با اتخاذ تدابیر، روش‌ها و راهبردهای آموزشی و اجرای روش‌های تدریس متعدد و متناسب به آموزش دانش و محتوا و پرورش مهارت‌ها می‌پردازد. مجریان برنامه درسی (استادان) از طریق روش‌های تدریسی که در کلاس استفاده می‌کنند در تقویت مهارت‌های نرم دانشجوی معلمان نقش مؤثری ایفا می‌کنند. از این رو، می‌توان گفت که تدریس به‌عنوان یک عنصر و رکن اساسی در مجموعه وظایف استاد قلمداد می‌شود به‌طوری که در سایه‌سار آن، جریان یادگیری آغاز و اهداف برنامه محقق می‌شود. با در نظر گرفتن دو برداشت از تدریس؛ (۱) تدریس دانشگاهی؛ تدریس استاد به دانشجوی معلم و (۲) تدریس کلاسی؛ آموزش عمل تدریس به دانشجوی معلم توسط استاد، میزان اهمیت این مضمون مشخص می‌گردد. روایت‌های شرکت‌کنندگان در پژوهش نیز نشانگر انواع و اقسام تدریس براساس نظر، تجربه و پیشنهاد استادان و هم‌چنین بر مبنای دو برداشت فوق است که در ادامه در قالب ۴ زیرمضمون به تفصیل آورده شده است.

۱-۱ تدریس پروژه محور

تدریس با محوریت کار گروهی، یادگیری مشارکتی را به همراه داشته و علاوه بر افزایش سطح یادگیری یادگیرندگان منجر به بهبود روابط اجتماعی می‌شود و مهارت‌های ارتباطی، شفاهی و خودمدیریتی را نیز تقویت می‌کند (طبرسا، ۱۴۰۰). یادگیری مبتنی بر همکاری از طریق کار در گروه‌ها، مشارکت در اجرای پروژه‌ها و ارائه تدریس‌های گروهی فرصت‌های یادگیری ارزشمندی جهت افزایش دانش و پرورش مهارت‌های نرم فراهم می‌آورد. تدریس پروژه محور گونه‌ای از روش‌های تدریس متداول در برنامه درسی اجرایی دانشگاه فرهنگیان است که در آن دانشجوی معلمان با تشکیل گروه به ارائه پروژه‌های کلاسی اقدام می‌کنند و بدین وسیله زمینه مساعدی جهت رشد و پرورش بسیاری از مهارت‌های نرم آنان فراهم می‌شود. در این راستا، مصاحبه‌شوندگان کد ۱۳ و ۲۰ ابراز می‌دارند:

«من یادمه استادی داشتیم که ایشون روش‌های آموزش مطالعات رو تدریس میکردن؛ ما رو گروه‌بندی کرده بودن و با مشارکت هم تدریس رو طراحی می‌کردیم و حتی برای اجرا هم تقسیم وظیفه می‌کردیم خوب این کارشون باعث شد که مهارت کار گروهی رو تمرین کنیم و یاد بگیریم که به نظرات هم دیگه تو گروه احترام بزاریم و انعطاف داشته باشیم تو کارمون».

۱-۲ تدریس تجربه محور

تجربه و لمس واقعیت‌های آموزشی عنصری اساسی در یادگیری به ویژه یادگیری‌های موقعیتی است. از آنجا که در این نوع یادگیری از روش‌های مشارکتی استفاده می‌شود، مهارت‌های یتدگیرندگان از طریق تجربه و تعامل با سایر افراد و محیط اطراف توسعه می‌یابد (فیروزفر و عالی شیرمرد، ۱۳۹۶). تجربه اندوزی قبل از ورود به کلاس درس حقیقی از دو مسیر؛ انتقال تجارب معلمی استاد دارای سابقه

معلمی به دانشجومعلم و قرار گرفتن در موقعیت‌های نسبتاً مشابه با واقعیت و به عبارتی تجربه حضور در موقعیت‌های آموزشی ساختگی اتفاق می‌افتد که به نوعی زمینه‌ساز یادگیری مهارت‌های عملکردی و تربیتی لازم در حرفه معلمی است. در تدریس تجربه‌محور یا موقعیت‌محور نیز تجربه‌محور اصلی یادگیری است که با ارائه تجارب استاد درس مربوطه به دانشجومعلم و بحث و تبادل نظر در این خصوص همراه است و یا با در نظر گرفتن موقعیت‌های احتمالی و تصور حضور در وضعیت‌های مختلف تلاش بر یادگیری مبتنی بر تجربه دارد تا با درگیری هدفمند یادگیرندگان در چرخه تجربه‌گردانی ضمن تمرین تأمل و اقدام هوشمندانه در موقعیت‌های مختلف تربیتی، بعد مهارتی یادگیری را تقویت کند. در ادامه به ذکر دو نمونه از شواهد گفتاری مصاحبه‌شوندگان درباره این نوع تدریس پرداخته شد.

«در کلاس مدیریت کلاس درس برای آمادگی جهت اولین جلسه دیدار با اولیا استاد مربوطه یکی از دانشجویان داوطلب رو انتخاب کردن تا از روی برخورد و نمایش ایشون از جلسه اول دیدار با اولیا در سال اول خدمت نکات رو به ما بگن و تصحیح کنن. در تمام این موارد روحیه مشارکت و نقدپذیری و نقدکنندگی در ما پرورش پیدا می‌کرد و به مرور این حس در من ایجاد شده و حتی خودم متوجه تغییر خودم در این فرایند شدم (کد ۱)».

«در رابطه با واحد درسی دانش خانواده که با یه استاد بزرگواری داشتیم، تعدادی از این مهارت‌های نرم که در زندگی شخصی به دردمون می‌خورد رو آموزش میدادن و از تجربیات خودشون با مراجعین‌شون میگفتن و از اونجایی که این کلاس گفت‌وگومحور بود، تجربیات زیادی مطرح شد که چیزای ارزشمندی یاد گرفتیم (کد ۲۱)».

۱-۳ تدریس آزمایش محور

تدریس آزمایشی (خرد) به‌عنوان یکی از روش‌ها و برنامه‌های عملی مبتنی بر تجربه در آموزش پیش از خدمت معلم نوعی مواجهه آموزشی شبیه‌سازی شده در مقیاس کوچک کلاس درس است که با هدف آگاهی دانشجومعلم از ماهیت پیچیده تدریس و پل زدن میان نظریه و عمل معلمی طرح‌ریزی و قبل از ورود دانشجو به کارورزی مدرسه‌ای اجرا می‌شود (حما و اسام، ۲۰۲۱). تدریس آزمایشی (خرد) یا میکروتیچینگ^۱، شیوه تدریس غالب در واحدهای درسی آموزش دروس رشته آموزش ابتدایی (آموزش ریاضی، فارسی، علوم و...) است که شرایط طراحی و اجرای آزمایشی تدریس انفرادی را برای دانشجومعلم ایجاد می‌کند. می‌توان گفت که این شیوه تدریس در مقایسه با تدریس موقعیت‌محور به محیط واقعی مدارس نزدیک‌تر و شبیه‌تر است و در تقویت بسیاری از مهارت‌های نرم خصوصاً مهارت‌های حرفه‌ای نقش بسزایی دارد.

از سوی دیگر، بازخوردهای هدفمندانه‌ای که با این تدریس همراه است نیز نقش تقویت‌کنندگی این مهم را دوچندان می‌کند. چرا که همراه شدن عمل بازخورد با فرایندهای یادگیری، هدایت‌کننده یادگیرنده برای تأمل در عملکرد خود است. در واقع، یکی از محرک‌های خوب برای یادگیری، بازخوردی است که استاد به دانشجو می‌دهد. بازخورد، تلنگر و فرصت مناسب برای تأمل را فراهم می‌کند و او را در مسیر درست قرار می‌دهد (کر و رسولی، ۱۴۰۰). در تدریس‌های خرد، استاد با حضور فعال و نظارت هدفمند بر تدریس‌های تمرینی دانشجومعلم، بازخوردهای سازنده‌ای به فعالیت‌های آنان ارائه می‌دهد و در این شیوه علاوه بر توجه به ابعاد آموزشی و انگیزشی، فرصت بدیعی جهت پرداختن غیرمستقیم به مهارت‌های نرم در خلال تجارب یادگیری یادگیرندگان ایجاد می‌شود. در این راستا، مصاحبه‌شوندگان به نمونه‌هایی از نقش این شیوه تدریس اشاره کرده‌اند.

«دوره‌های عملی که ما داشتیم تدریس‌هایی بود که برای آزمایش و تمرین تو کلاس‌های دانشگاه انجام می‌دادیم خصوصاً تو درس‌های آموزش دینی و ریاضی و علوم و قرآن و مطالعات، شرایطی فراهم شده بود

1. Hama & Osam

2. Microteaching

که بتونیم تمرین کنیم و این کار مهارت‌های زیادی رو در من پرورش داد مثلاً استرس و اضطرابم بعد چندبار تدریس آزمایشی کمتر شد و تونستم یاد بگیرم که مدیریت کنم، یا مثلاً خیلی احساس اعتمادبنفس می‌کردم وقتی که برنامه‌ریزی‌های تدریسم رو اجرا می‌کردم. منی که می‌ترسیدم و خجالت می‌کشیدم که جلوی جمع حرف بزنم، با این تمرین‌ها و تدریس‌های عملی که تو کلاس‌های دانشگاه داشتیم تونستم به توانایی‌هام اعتماد کنم و به جواری اعتمادبنفس بگیرم (کد ۵ و ۱۶)».

«زمانی که تدریس داریم یا کنفرانس می‌دیم، از یه نظر خوبه چون یه سری نکات رو بازخورد می‌دن و بستری ایجاد می‌شه برای مشارکت بیشتر دانشجو، تحلیل و نقد می‌شه، پیشنهاد جدید مطرح می‌شه یا احساس اعتمادبنفس می‌کنی (کد ۲۱)».

۱-۴ تدریس تعامل محور

تعامل شرط اساسی در تدریس اثربخش است که با درگیر کردن مربی و متربی در فرایند یاددهی-یادگیری منجر به اثربخشی آموزش می‌شود (الداغی، ۱۴۰۰). در روش تدریس تعامل محور استاد مربوطه با استفاده از روش‌های تدریس فعال، سعی بر جلب مشارکت دانشجویان در حین تدریس دارد. این شیوه تدریس در کلاس درس برخی استادان تا حدودی با تسلط رویکرد استادمحوری همراه است اما از ظرفیت دانشجو نیز در خلال مسیرهای آموزشی استفاده می‌شود. در این شیوه، اکثریت استادان با اعطای نقش پررنگ‌تری به دانشجو، مسئولیت تدریس بخشی از مباحث کتاب‌های درسی دانشگاهی را به عهده آنان می‌گذارند که معمولاً با سخنرانی، کنفرانس دادن و ارائه شفاهی متون درسی توسط دانشجو همراه است. از این رو، از برآیند این تعاملات و فعالیت‌های مشارکتی مهارت‌های نرمی چون اعتمادبنفس، توانایی ابراز نظر، حل مسئله، مهارت‌های ارتباطی، اعتمادبنفس و به‌طور ویژه مهارت‌های ارائه مطالب به صورت شفاهی و کنفرانس دادن که جز مؤلفه‌های مهم در مهارت‌های تحصیلی است، پرورش می‌یابد. نمونه ذیل از گفته‌های دانشجومعلم‌ان روایت‌گر تقویت این مهارت‌ها در شیوه تدریس تعامل محور است.

«تعداد انگشت‌شماری از استادان تعامل و ارتباط رو تو تدریس حفظ می‌کردن، نمی‌داشتن دانشجو منفعل بشینه مثلاً روش تدریس بارش مغزی رو اجرا می‌کردن خب خیلی خوبه و باعث میشه دانشجو فرصت کنه نظراتشو ازادانه بگه، بفهمه که مهم و تأثیرگذاره نظراتش و می‌تونه به حل مسأله کمک کنه و اعتمادبنفس بگیره (کد ۲۴)».

«ارائه دادن و کنفرانس تنها نکته مثبتی هست که در همه درس‌ها و محتواها بهش توجه می‌شه به این صورت که استاد فصل‌های کتاب رو تقسیم‌بندی می‌کنه و دانشجوها تدریس می‌کنن مباحث رو هر جلسه، که این خودش اعتمادبنفس رو بالا می‌بره و حالا مهارت‌هایی که باید تو صحبت کردن داشته باشی مثل فن بیان و ارتباط زبانی و بدنی و اینها رو روی خودت کار می‌کنی در طی این همه آرایه و کنفرانس و از این جهت نکته مثبتی هست. (کد ۱۵ و ۱۸)».

مضمون ۲: محتوا، مواد و منابع آموزشی

منابع، مواد، وسایل و ابزارهای آموزشی از عناصر مهم برنامه درسی است که تسهیل‌گر فرایند انتقال محتوای آموزشی به یادگیرندگان است. این عنصر مهم شامل کلیه ابزار و وسایل ارتباطی و آموزشی از قبیل بسته‌های آموزشی، فیلم‌های آموزشی، دستگاه‌ها، اجسام و اشیاء آموزشی مختلف، کتاب‌های درسی، کتاب راهنمای معلم، مجلات آموزشی و نظایر آن است که برای تحقق اهداف برنامه درسی به کار گرفته می‌شود. در طرح کلان معماری برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان و به‌طور محدودتر در برنامه و چارت درسی رشته آموزش ابتدایی ضمن اشاره به مشخصات کلی دروس، جداول واحدهای درسی و سرفصل‌های آن در قالب چارت درسی رشته تربیت و ارائه شده است که در آن سه دسته دروس عمومی، دروس تعلیم و تربیت اسلامی، دروس تربیتی و دروس تخصصی طرح‌ریزی و پیشنهاد شده است. در نسخه بازنگری شده برنامه (مصوب سال ۹۹) به‌منظور تحقق اهداف عالیه برنامه پیرامون پرورش مهارت‌های قرن بیست‌ویکم، چندین واحد درسی به دروس عملی، کارگاهی و مهارتی اختصاص داده شده است که خود نویدی بر توجه بیش از

پیش بر ایجاد فرصت‌های آموزشی برای تقویت مهارت‌های نرم در دانشجومعلم‌ان است که در ادامه به دو زیرمضمون تحت عنوان «دروس عملی و کارگاهی» و «دروس مهارتی» اشاره شده است.

۲-۱/ ارائه دروس عملی و کارگاهی

طرح‌ریزی دروس عملی و کارگاهی در برنامه درسی از فرصت‌های ارزشمندی است که به‌طور مستقیم در افزایش مهارت‌های دانشجومعلم‌ان نقش دارد. افزایش واحدهای درسی کارگاهی در نسخه جدید برنامه نیز حکایت از اهمیت نقش این دروس در ایجاد و تقویت مهارت‌های عمومی و حرفه‌ای آنان دارد. ارائه دروس عملی و کارگاهی از قبیل؛ خوشنویسی، نقاشی و کاردستی، قصه‌گویی و نمایش خلاق امکان آموزش طیف متنوعی از موضوعات و به‌طور ویژه مهارت‌های نرم را فراهم می‌سازد. با استناد به بیانات دانشجومعلم‌ان می‌توان ادعان کرد که دروس عملی و کارگاهی در دستیابی دانشجومعلم‌ان به مهارت‌های نرم نقش دارند. «به نظر من سرفصل‌های مربوط به درس‌های تعاملی و کارگاهی که در اون در قالب کار گروهی مشارکت می‌کردیم و یا اظهارنظر داشتیم خیلی در پرورش قوه تحلیل ما، اثرگذار بود و یاد گرفتیم که به نظرات هم‌گروهی‌ها احترام بزاریم و منعطف رفتار کنیم (کد ۱۰)».

«درس‌هایی که عملی و کارگاهی باهامون کار می‌شد مثل درس‌های اصلی رشته‌مون (آموزش علوم و ریاضی و فارسی و هدیه و مطالعات و هنر) تأثیر بیشتری داشتن تو پرورش مهارت‌ها مثلاً مدیریت زمان و استرس یا مثلاً مهارت‌های سخنرانی و اینا که باز خودش باعث اعتمادبنفس و انگیزه می‌شد (کد ۱۸)».

۲-۲/ ارائه دروس مهارتی

پرداختن به مهارت‌های نرم در برنامه درسی به دو شکل مستقیم و غیرمستقیم صورت می‌گیرد. در شکل مستقیم آن به طراحی و تدوین دروس مهارت‌محور از قبیل؛ سواد رسانه و تفکر انتقادی، آموزش مهارت‌های زندگی (چندفرهنگی و شهروندی)، آموزش تلفیقی و تکالیف مهارتی در دوره ابتدایی و بازی و یادگیری اقدام شده است که در بخش‌های مختلف سرفصل‌های این دروس، ذیل فعالیت‌ها، پیامدها و فرصت‌های یادگیری و در بخش محتوا و ساختار درسی به آموزش مؤلفه‌های مهارت‌های نرم اشاره و و بر اجرای دقیق آن تأکید شده است. از این رو، ارائه دروس مهارتی نیز از شیوه‌های مؤثر در دستیابی به مهارت‌های نرم در برنامه درسی است که نمونه‌ای از این مهم در گفتار دانشجومعلم‌ان مشهود است.

«البته یه سری دروس داشتیم که کلاً برپایه مهارت طراحی و ارائه شده بودن. تو درسی مثل آموزش تکالیف مهارتی یا طراحی تلفیقی یا اگه اشتباه نکنم درس آداب و مهارت‌های زندگی، مستقیم و غیرمستقیم به بحث مهارت‌ها می‌پردازن اساتید و بیشتر عملی و مبتنی بر کار تیمیه. در این زمینه خیلی اثرگذار هست (کد ۱۶)».

«تو درس آموزش تلفیقی و تکالیف مهارتی بیشتر از درسای دیگه به مهارت‌های ما توجه می‌شد یا مثلاً درس دیگه مثل بازی و یادگیری رو مهارت‌های حرفه‌ای یک معلم مانور می‌دادش (کد ۱)».

مضمون ۳: دوره‌های کارورزی

کارورزی به‌مثابه حلقه اتصال علم و عمل معلمی در پی ایجاد پیوند میان آموخته‌های نظری با محیط واقعی آموزش و به دنبال آگاهی‌بخشی به دانشجومعلم‌ان درخصوص محیط شغلی آینده آنان، خود نظارتی، خود اکتشافی، شکل‌گیری هویت حرفه‌ای، پرورش تفکر و تأمل و توسعه مهارت‌های تدریس آنان است (آنجون، ۲۰۲۰). دانشجومعلم‌ان در طی کارورزی با دانش و مهارت‌های شغل معلمی آشنا می‌شوند و فرصت‌هایی جهت عملی نمودن آموخته‌های حرفه‌ای تجربه می‌کنند (جمشیدی توانا و همکاران، ۱۳۹۷). برنامه کارورزی در طی چهار ترم پایانی کارشناسی رشته آموزش ابتدایی در قالب چهار درس دو واحدی تهیه و تدوین شده است تا دانشجومعلم‌ان به ازای هر واحد، ۶۴ ساعت در مدرسه حضور یافته و محیط واقعی مدارس را لمس کنند. این برنامه از سال سوم تحصیل با مشاهده تأملی وقایع کلاس درس آغاز و با شناسایی

مسائل و دشواری‌های حقیقی کلاس درس در کارورزی ۲ ادامه می‌یابد و سپس با اعطای مسئولیت تام تدریس زمینه بهسازی و اصلاح عملکرد کارورزان فراهم می‌شود و نهایتاً در کارورزی ۴، دانشجومعلم در نقش مجری فعال برنامه درسی به تمرین برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی عملکرد حرفه‌ای خود هدایت می‌شود (ملکی و همکاران، ۱۴۰۰). حضور دانشجومعلم در دوره‌های کارورزی با مجموعه‌ای از اقدامات، تعاملات، تجربیات و مشاهدات آموزشی همراه است که بستر غنی برای ایجاد و تقویت مهارت‌های نرم آنان به وجود می‌آورد. در ادامه، نقش عنصر کارورزی در قالب ۵ زیرمضمون بازنمایی و توصیف شده است.

۳-۱ طراحی و اجرای تدریس

فرایند آموزش مستلزم مجموعه‌ای از اقدامات آموزشی است تا هدف نهایی برنامه درسی را محقق سازد. دانشجومعلم پس از گذراندن اولین دوره کارورزی، فرصت‌های یادگیری که شامل طراحی و اجرای تدریس در کلاس درس مدرسه است را تجربه می‌کند. در ترم‌های نهایی کارورزی دانشجومعلم پس از کسب پیش‌نیازهای دانشی و مهارتی لازم و تمرین‌های آزمایشی در محیط دانشگاه، فرصت برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی عملکرد حرفه‌ای خود را پیدا می‌کند (تسلیمی و مظفری، ۱۴۰۰). طرح‌های یادگیری را جهت به عهده گرفتن مسئولیت تدریس در سطح کلاس درس مدرسه مبتنی بر محتوای برنامه درسی در شرایط واقعی تهیه و اجرا می‌کنند. آنان با قبول مسئولیت تدریس و اداره کلاس، تأثیر فعالیت‌های یاددهی-یادگیری تدارک دیده شده که حاصل توانمندی آنان در اجرای برنامه است را بر کسب توانایی دانش‌آموزان ارزیابی می‌کنند و آموخته‌های خود را ضمن مکتوب کردن به موقعیت‌های جدید یادگیری انتقال می‌دهند. از طریق اجرای تدریس‌های مکرر برای هر واحد درسی تعدادی از مهارت‌های نرم آنان تقویت می‌شود. روایت‌های دانشجومعلم نیز اثباتی بر این مدعاست که تدریس در دوره کارورزی نقش بسزایی در دستیابی آنان به مهارت‌های نرم دارد.

«اجرای تدریس تو محیط واقعی مدرسه با دانش‌آموزی واقعی مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی رو پرورش داد یا حتی رفته رفته تواناییم رو در مدیریت زمان و استرس و اضطراب خیلی کمتر کرد (کد ۲)».

«اعتمادبنفس و قدرت بیان شفاهی، مسئولیت‌پذیری تو دوره‌های کارورزی به واسطه تدریس و کلاس‌داری و تجربه محیط و موقعیت‌های نسبتاً واقعی، رشد پیدا می‌کنه (کد ۱۲)».

۳-۲ مواجهه علمی با مشکلات یادگیری (اقدام پژوهی)

اقدام پژوهی به‌عنوان یک رویکرد آموزشی به دنبال رفع ناسامانی‌های کلاس درس و بهبود عملکرد آموزشی و پرورشی معلمان است. در اقدام پژوهی معلم به‌مثابه پژوهشگر در صحنه کلاس درس با مشکلات یادگیری مواجه می‌شود و با استفاده از سازوکارهای پژوهشی به دنبال راه‌حل‌های علمی می‌گردد تا با متناسب‌سازی یافته‌ها و پیشنهادات علمی و پژوهشی با شرایط و اقتضائات کلاس درس خود طرح‌های آموزشی مرتبط را اجرا و گامی در جهت رفع مشکلات یادگیری دانش‌آموزان بردارد (محمدزاده بنی‌طرفی و مشهدی، ۱۴۰۰). در کارورزی دو نیز دانشجومعلم پس از مشاهده تأملی و ثبت گزارشات خود از حضور در اولین دوره کارورزی، با انجام یک نمونه اقدام پژوهی به‌طور عملی با مشکلات یادگیری دانش‌آموزان آشنا می‌شوند و در فرایند این عمل بسیاری از مهارت‌های نرم آنان پرورش می‌یابد. مصاحبه‌شوندگان شماره ۱۰ و ۱۵ در گفته‌هایشان به این مهم اشاره کرده‌اند.

«چالش‌های پیش‌اومده در کارورزی دو که اقدام پژوهی در این زمینه مؤثره، از طراحی خرده فعالیت و تعامل بیشتر با معلم راهنما و دانش‌آموز و اولیا گرفته تا پیدا کردن مسائل کلاسی و حل کردن اون (کد ۱۰)».

«انگار تو طرح‌های کنش پژوهی چندین مهارت باهم رشد می‌کنن چون روحیه مسئولیت‌پذیری به شدت افزایش پیدا می‌کنه این کار داره می‌گه تو نسبت به دانش‌آموزان کلاست از هرجهتی مسئولی و باید به تفاوت‌های اون‌ها احترام بذاری، باید ارتباط بگیریم با دانش‌آموز با مادر و پدرش اینا همه باعث رشد مهارت‌ها میشه، مخصوصاً که اعتمادبنفس خیلی مهمه تو این ارتباط گرفته (کد ۱۵)».

۳-۳ تجربه تعاملات آموزشی

تعاملات و روابط یادگیرنده با عناصر محیط آموزشی در مرکزیت فعالیت‌ها و تجارب یادگیری است (حسین‌قلی‌زاده، گل‌مکانی، آهنچیان و بنی‌اسد، ۱۴۰۰). تجربه تعامل با اعضای مدرسه از دیگر ابعاد کارورزی است که در ایجاد و تقویت مهارت‌های نرم دانشجومعلم نقش دارد. کارورزان بخش عمده‌ای از زمان خود را صرف تعامل با اعضای کلاس درس؛ معلم راهنما، دانش‌آموزان و یا اعضای مدرسه؛ کادر اجرایی مدرسه (مدیر و سایر همکاران) می‌کنند و از این طریق مهارت‌های نرم از جمله مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی، مهارت‌های سازگاری و انعطاف‌پذیری و نظایر آن را می‌آموزند.

تعاملات دانشجومعلم با معلمین راهنما درخصوص مسائل آموزشی در طول چهار ترم کارورزی، تجربیات ارزشمند دانشی و مهارتی را برای آنان به ارمغان می‌آورد و به وسیله این تعاملات، بسیاری از مهارت‌های نرم آنان توسعه می‌یابد. حضور در کلاس یک معلم راهنمای مجرب، فرصت تبدیل آموخته‌های نظری به تجارب عملی را فراهم و مهارت‌های حرفه‌ای دانشجومعلم را تقویت می‌کند. از این رو، تجربه تعامل با معلم راهنما از روش‌های مؤثر در دستیابی به مهارت‌ها به حساب می‌آید. تعامل و برقراری ارتباط با دانش‌آموزان در حین اجرای تدریس و یا در حین انجام پروژه‌های اقدام‌پژوهی نیز از دیگر تجارب ارزشمند در حوزه تعاملات آموزشی است که منشأ یادگیری مهارت‌های نرم است. اولین تجربه ارتباطی با دانش‌آموزان در کارورزی اتفاق می‌افتد و بستری عملی و عینی جهت به کارگیری آموخته‌های نظری درخصوص ویژگی‌ها و خصوصیات رفتاری فراهم می‌شود تا برقراری ارتباط با آنان تسهیل شود. از این رو، تجربه تعامل با دانش‌آموزان نیز در دستیابی مهارت‌های نرم مؤثر است. بخشی دیگر از تعاملات آموزشی مربوط به برقراری ارتباط با کادر اجرایی مدرسه است که شامل مدیر، معاونان وی و سایر معلمان مدرسه می‌شود. یادگیری از طریق تعامل با کادر مدرسه از دو روش؛ مشاهده رفتارها و چگونگی ارتباط همکاران با یکدیگر و تجربه مستقیم تعامل و هم‌نشینی با آنان صورت می‌گیرد که زمینه‌ساز یادگیری مهارت‌های نرم از قبیل؛ مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی و حرفه‌ای دانشجومعلم می‌شود. از این رو، تجربه تعامل با کادر مدرسه (مدیر و همکاران) در دستیابی دانشجومعلم به مهارت‌های نرم سهم دارد. تعداد زیادی از دانشجومعلم بر این مورد اشاره داشته‌اند که در ادامه بخشی از گفته‌های ایشان آورده شده است.

«ولش ارتباط گرفتن با هم‌پنین شخصیتی برام سخت بود؛ سخت‌گیری‌ها و محدودیت‌هایی که معلم راهنما برام ایجاد می‌کرد باعث شد یاد بگیرم که انعطاف‌پذیر باشم و خودمو با شرایط هماهنگ کنم (کد ۸)».

«ارتباطی که با دانش‌آموزا می‌گرفتم برای اینکه مشارکت‌شونو جلب کنم و تا بامن همراهی کنن برای تدریس بهتر خودش خیلی تأثیر گذاشت تو مهارت‌های ارتباطیم، اونجا هدفم فقط داشتن یک تدریس عالی بود اما در بین این کار خب خیلی از مهارت‌های نرم من تقویت شدن (کد ۳)».

«کارورزی اینکه میری و تو محیطش قرار می‌گیری و تو دفتر با همکارا نشست و برخاست می‌کنی و رفتارهاشونو مشاهده می‌کنی بنظرم بیشتر تأثیر داشته تو مهارتی مثل مهارت‌های ارتباطی (کد ۱)».

۳-۴ مشاهدات تأملی

در کارورزی یک دانشجومعلم با کسب مهارت در به‌کارگیری روش‌ها و فنون مشاهده تأملی، موقعیت‌های آموزشی و تربیتی در سطح مدرسه و کلاس درس را که شامل موقعیت فیزیکی مدرسه، ساختار و سازمان مدرسه، تعاملات عاطفی و روانی را مورد مطالعه، مشاهده و تأمل قرار می‌دهند. این مشاهدات تأملی و دریافت‌های تربیتی، زمینه‌ساز یادگیری‌های حرفه‌ای شده و توانایی دانشجومعلم را جهت اتخاذ تصمیمات تأثیرگذار در موقعیت‌های پیچیده و منحصربه‌فرد توسعه می‌بخشد (تسلیمی و مظفری، ۱۴۰۰). مجموعه نگاه‌ها و مشاهدات فکورانه دانشجومعلم علاوه بر تقویت و توسعه مهارت‌های نرم آنان، هدایت‌کننده عمل و رفتار حرفه‌ای در آینده خواهد بود. مصاحبه‌شوندگان شماره ۲ و ۱۸ در گفته‌های خود به این مهم اشاره

کرده‌اند.

«تو کارورزی یک خب معلم رو از نزدیک می‌بینی و رفتار و کردار و گفتارشو زیرنظر داری و موشکافی می‌کنی تو ذهنت و یاد می‌گیری ازش که مثلاً با یه دانش‌آموز شلوغ‌کار چه رفتاری کنی؟ چه جورى موقع عصیانیت خودتو کنترل کنی و رفتار درستی داشته باشی؟ مشاهدات کارورزی خیلی تأثیر داره تو یادگیری مهارت‌ها (کد ۲ و ۱۸)».

۳-۵ نشست‌های تجربه‌گردانی

وقایع و رخدادهای آموزشی و تربیتی که دانشجو معلم در اثر حضور در دوره کارورزی مشاهده می‌کند و تجربیاتی که به‌طور عملی در نتیجه مجموعه فعالیت‌های یاددهی-یادگیری با آن مواجه می‌شود می‌تواند بر دستیابی آنان به مهارت‌های نرم مؤثر واقع شود. جلسات تجربه‌گردانی که اغلب بلافاصله بعد از بازگشت از کارورزی در کلاس‌های درس دانشگاهی تشکیل می‌شود، تجربیات آموزشی ارزشمند در خصوص آموزه‌های دانشی و مهارتی به دنبال می‌آورد. در این جلسات، هر یک از کارورزان، وقایع تجربه شده خود از حضور در مدرسه را ارائه می‌دهند و با راهبری و هدایت استاد راهنما و نظردهی همتایان بحث و بررسی و تحلیل علمی و تجربی انجام می‌شود. از آنجا که در این گردهمایی گروهی، عملکرد تربیتی دانشجو معلم نقد می‌شود و همفکری‌های لازم جهت پیدا کردن راه‌حل برای مشکلات کلاسی صورت می‌گیرد، مهارت‌های نرم فرصت توسعه و تقویت پیدا می‌کنند. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ به نقش این جلسات در دستیابی به مهارت‌های نرم اشاره کرده است.

«یادمه صبح می‌رفتیم مدرسه، مشکل و مسئله و پیشامدهایی که تو کلاس داشتیم رو برای اینکه حل بشه یا نحوه برخورد درست رو بدونیم عصرش می‌یومدیم با استاد راهنما و همکلاسی‌ها درمیون می‌داشتیم تو جلسه‌های تحلیلی و بحث و گفت‌وگو می‌کردیم این خودش خیلی مهارت‌ها مثل قدرت حل مسأله، نقدپذیری، ارتباطی و غیره رو تقویت کرد در ما (کد ۱۵)».

مضمون ۴: محیط دانشگاه

موقعیت، محیط و فضای آموزش از عوامل مؤثر در یادگیری است. کیفیت محیط از منظر ابعاد علمی-آموزشی، اجتماعی و عاطفی تأثیرات مثبت و منفی در نوع و میزان یادگیری داشته و باعث رشد و یا بازدارندگی در یادگیری‌های شناختی و مهارتی می‌شود (سلیمی، ۱۳۹۴). حضور دانشجو معلم در محیط دانشگاه و تعامل با عناصر علمی، اجتماعی و عاطفی موجود در محیط تأثیرات قابل ملاحظه‌ای بر یادگیری مهارت‌های نرم آنان دارد. روایت‌ها پیرامون نقش محیط دانشگاه فرهنگیان منجر به بازنمایی ۴ زیرمضمون شده است که در ادامه به تفصیل اشاره شده است.

۴-۱ فضای کلاسی امن

یکی از مواردی که نقش آن در یادگیری به حاشیه رفته و بعضاً به دلیل نمودهای پنهانی آن مورد غفلت واقع شده است، توجه به نیازهای عاطفی و روانی یادگیرنده و ایجاد محیط عاطفی مطلوب است. بعد عاطفی محیط کلاس درس ورای فضای فیزیکی و امکانات آموزشی تأثیر بسزایی در یادگیری دارد. مربی به‌عنوان بازیگر اصلی کلاس درس نقش پررنگی در خلق این محیط عاطفی دارد. فضای عاطفی در کلاس توسط مربی از طریق رعایت نیازهای اساسی روانی و عاطفی فراگیران ایجاد می‌شود. احترام، اعتنا و توجه، درک، تحسین و برقراری روابط صمیمانه استاد با دانشجو از مواردی است که در ایجاد محیط امن عاطفی سهیم است و طبعاً در سایه این فضای سالم عاطفی بسیاری از مهارت‌های نرم فرصت تقویت و توسعه پیدا می‌کنند. این مهم در بیانات مشارکت‌کنندگان کد ۵ و ۱۶ نیز آمده است.

«خیلی با دانشجویها ارتباط خوبی داشتن؛ صمیمی و در عین حال مقتدر و بسیار احترام می‌داشتن به ما. اگر یه ایده‌ای می‌دادیم خودشونم با ما همراهی می‌کردن تا به سرانجام برسه، بعضی استادها رو داشتیم که با ما رفیق بودن و درک می‌کردن. (کد ۵ و ۱۶)».

۴-۲ تجربه زندگی خوابگاهی

از گونه‌های دیگر تأثیرات محیطی می‌توان به نقش محیط و بافت اجتماعی اشاره کرد. دانشجویان با پیشینه‌های فرهنگی متفاوت در موقعیت‌هایی همچون کلاس درس، خوابگاه و جشنواره‌ها و رویدادهای فوق برنامه دانشگاه حضور می‌یابند و در محیط اجتماعی دانشگاه به تعامل می‌پردازند و از برآیند این تعاملات و روابط اجتماعی یادگیری‌های ضمنی از جمله یادگیری مهارت‌های نرم اتفاق می‌افتد. در این میان خوابگاه یکی از محیط‌های اجتماعی است که دانشجومعلمان بیشترین زمان خود را در آنجا سپری می‌کنند. زندگی به سبک دانشجویی و سکونت در خوابگاه از مواردی است که زمینه‌ساز رشد و تقویت مهارت‌های نرمی همچون مهارت‌های ارتباطی، اجتماعی، سازگاری و انعطاف‌پذیری رفتاری، مهارت‌های همکاری و کار تیمی و غیره می‌شود. بنابر روایت‌های شرکت‌کننده شماره ۲۱، تجربه زندگی خوابگاهی بستر مناسبی برای ایجاد و تقویت مهارت‌های نرم فراهم می‌آورد.

«محیط اجتماعی رو تو فضای دانشگاه نه اما تو خوابگاه خوب با دوستان هم رشته یا غیررشته همیشه در نظر داشت و گفت که مهارت‌های ارتباطی و برقراری ارتباط یا مثلاً سازگار کردن با محیط یا حتی مسئولیت‌پذیری رو تو زندگی خوابگاهی همیشه تجربه کرد و رشد داد (کد ۲۱)».

۴-۳ رویدادهای فوق برنامه

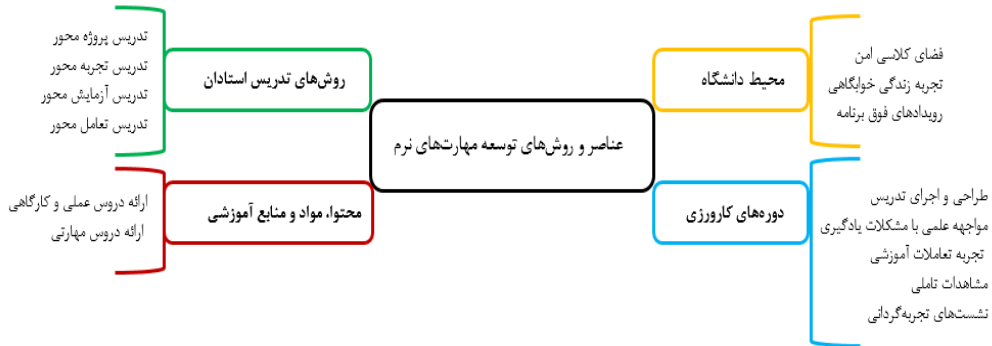
تدارک و برگزاری رویدادهای فوق برنامه مانند کارگاه‌ها و جلسات آموزشی، جشنواره‌های علمی، فرهنگی و ورزشی، سفرهای دانشجویی و نظایر آن توسط تشکل‌ها، گروه‌ها و انجمن‌های دانشجویی بستری اجتماعی غنی است که زمینه‌ساز دستیابی دانشجومعلمان به مهارت‌های نرم می‌شود. دانشجومعلمان از دو طریق؛ عضویت و فعالیت داوطلبانه در گروه‌های مربوطه جهت همکاری در برگزاری این رویدادها و همچنین شرکت در این رویدادها و استفاده از ظرفیت‌های موجود در دانشگاه، مهارت‌های نرم خود را توسعه می‌دهند. نمونه‌هایی از نقش رویدادهای فوق برنامه در دستیابی دانشجومعلمان به مهارت‌های نرم در گفته‌های مشارکت‌کنندگان شماره ۵ و ۲۲ قابل مشاهده است.

«به علاوه که من در هر سفر مسئولیت‌های متفاوتی رو داشتم (مثل مسئولیت دانشجویان یک اتوبوس، یک گروه و ...) اینم مهارت احترام به تفاوت‌های فردی افراد و مسئولیت‌پذیری رو در من پرورش داد (کد ۲۲)».

«انجمن‌ها و کانون‌ها کارگاه‌هایی برگزار میکنند و دانشجویها رو فعال میکنند خوب حضور در این برنامه‌ها خودش خیلی چیزای آموزنده داره خصوصاً اگر نقشی داشته باشی در بخش‌های اجرایی این کارها خیلی مهارت‌ها مثل مهارت‌های ارتباطی اجتماعی بیشتر میشه. مسئولیت‌پذیری رو فقط تو بعضی دانشجویها میشه دید اینکه دنبال یادگیری هستن و در کارگاه‌های مختلف شرکت میکنند تا رشد کنن (کد ۵)».

بحث و نتیجه‌گیری

توجه به مهارت‌های نرم در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان و به‌کارگیری روش‌ها و راهکارهای پرورش این مهارت‌ها در دانشجو معلم جهت اطمینان از کارایی و اثربخشی آنان در محیط پرچالش مدارس ضروری به نظر می‌رسد. در پژوهش حاضر سعی گردید تا از طریق مصاحبه کیفی با ۲۵ دانشجومعلم رشته آموزش ابتدایی، نظرات و دیدگاه‌های آنان در خصوص چگونگی توسعه مهارت‌های نرم آنان در دانشگاه بررسی و به‌طور عمیق و دقیق تحلیل و توصیف شود. در مجموع واکاوی‌ها، چهار مضمون اصلی و ۱۴ زیر مضمون شناسایی و دسته‌بندی گردید که در شکل ۱ به‌عنوان برون‌داد نهایی پژوهش نشان داده شده است.

شکل ۱. چگونگی توسعه مهارت‌های نرم در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان

روش تدریس استادان به‌عنوان یکی از عناصر مهم برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان نقش عمده‌ای در توسعه مهارت‌های نرم دانشجویان دارند. اجرای روش‌های تدریس متعدد با استفاده از ظرفیت مشارکت دانشجویان بسترهای یادگیری مناسبی را فراهم می‌سازد. بنابر اظهارات دانشجومعلمانی می‌توان گفت که در اثر به‌کارگیری روش‌های تدریس فعال، استفاده از رویکردهای یادگیری مشارکتی و انجام فعالیت‌های گروهی در تدریس‌های پروژه‌محور زمینه مساعدی برای پرداختن به تمرین مهارت‌های نرم فراهم می‌شود. پژوهش‌های (مدودوا و روتسوا، ۲۰۲۱؛ امانوئل و همکاران، ۲۰۲۱؛ بایکوا، ۲۰۲۱؛ الیاس و زین، ۲۰۲۰؛ نانگ، ۲۰۱۹؛ کورنالی، ۲۰۱۸؛ سیماتی، ۲۰۱۶؛ سینک، ۲۰۱۶) همسو با این یافته‌ها بر تکالیف و فعالیت‌های پروژه‌محور و تشکیل تیم و انجام کارهای گروهی با همتایان تأکید می‌کنند. الحولی و الخیاط (۲۰۲۰) و آرات (۲۰۱۴) نیز همسو با این یافته پژوهش، اظهار می‌دارند که آموزش مهارت‌های نرم به روش‌های یادگیری فعال نیاز دارد و اثربخشی این آموزش‌ها را عمدتاً بسته به طیف تجربیاتی می‌دانند که یادگیرندگان در معرض آن قرار می‌گیرند و پیشنهاد می‌دهند که این مهارت‌ها از طریق تدارک فعالیت‌ها و تعاملات گروهی خارج از مدرسه و یادگیری مبتنی بر پروژه قابل توسعه هستند.

تدریس با محوریت تجربه و لمس واقعیت‌های دانشی و مهارتی آن از دیگر یافته‌های حاصل از روایت‌ها است که نقش مهمی در دستیابی دانشجومعلمانی به مهارت‌های نرم ایفا می‌کند. در واقع تدارک موقعیت‌های تجربی و عملی در کلاس درس و انتقال تجارب تربیتی استادان و هم‌چنین تجربه موقعیت‌های شبیه‌ساز شده متعدد و چالش‌آور تربیتی برای دانشجومعلمانی گامی تمیز در دستیابی به مهارت‌های نرم قلمداد شده است که با یافته‌های مطالعات (مدودوا و روتسوا، ۲۰۲۱؛ گورابایز، ۲۰۱۹؛ کورنالی، ۲۰۱۸؛ سیماتی، ۲۰۱۶؛ سینک، ۲۰۱۶؛ آرات، ۲۰۱۴) پیرامون روش‌های یادگیری موقعیتی، تجربی و زمینه‌ای در آموزش مهارت‌های نرم همسو است. هم‌راستا با این مهم، دیویس^۱ (۲۰۰۶) نیز با در نظر گرفتن یک نگاه موقعیتی به یادگیری بر این باور است که دانش و مهارت‌های نرم باید به صورت زمینه‌ای آموخته شود. گورابایز (۲۰۱۹) نیز یادگیری تجربی را یکی از مراحل مهم در آموزش مهارت‌های نرم می‌داند.

یافته‌ها پیرامون نقش روش تدریس آزمایشی (خرد) نیز با پژوهش‌های (رومانکو و همکاران، ۲۰۲۳؛ کیرو رودریگز و همکاران، ۲۰۲۱؛ الیاس و زین، ۲۰۲۰؛ کیزی، ۲۰۲۰؛ براون، ۲۰۱۸؛ سیماتی، ۲۰۱۶) همخوانی دارد چرا که بر نقش آفرینی یادگیرنده در فعالیت‌های عملی و شبیه‌ساز شده و تمرین رفتاری در محیط‌های نزدیک به واقعیت تأکید داشته‌اند. همسو با این، گورابایز (۲۰۱۹) تمرین رفتاری که در

آن یادگیرنده تمرین شبیه‌سازی شده مهارتی را تمرین می‌کند، پیشنهاد می‌دهد. وی علاوه بر این نقش آموزشی، تقویتی یا اصلاحی بازخورد دادن در این تمرین‌های خرد را برجسته می‌سازد و همسو با نظر فرناندز و همکاران (۲۰۲۱) مداخله، مشاوره، نظارت و بازخورد استاد در این روش تدریس را روش مؤثری در ایجاد و تقویت مهارت‌های نرم می‌داند.

تدریس تعامل محور از روش‌های تدریس پرتکرار بعد از روش تدریس آزمایشی است که با درگیر کردن دانشجومعلم در فرایند تدریس و ایجاد تعاملات آموزشی بین استاد و دانشجویان و دانشجویان با یکدیگر زمینه پرورش مهارت‌های نرم را فراهم می‌سازد. مطالعات (امانوتل و همکاران، ۲۰۲۱؛ بایبکوا، ۲۰۲۱؛ مدودوا و روتسوا، ۲۰۲۱؛ گورابایز، ۲۰۱۹) به دلیل تأکید و تمرکز بر تعامل و روش‌های تدریس مبتنی بر تعامل با پژوهش حاضر همسو بنظر می‌رسد.

یافته‌های پژوهش حاضر پیرامون نقش محتوا، مواد و منابع آموزشی درخصوص ارائه دروس عملی و کارگاهی و دروس مهارتی با پژوهش‌های (کیرو رودریگز و همکاران، ۲۰۲۱؛ الیاس و زین، ۲۰۲۰؛ سیماتی، ۲۰۱۶؛ پوبلته رویز، ۲۰۱۵) به دلیل تأکید بر آموزش مهارت‌های نرم به دو روش مجزا و تلفیقی همسو است. اکثر مطالعات بر رویکرد تلفیقی تأکید داشته و تلفیق مهارت‌های نرم با برنامه درسی موجود را روشی مؤثر در آموزش می‌پندارند (دیپا و ست، ۲۰۱۳؛ کچاگیاس^۱، ۲۰۱۱). این درحالی است که پوبلته رویز (۲۰۱۵) ضمن مؤثر دانستن رویکرد تلفیقی، طراحی واحدهای یادگیری ویژه آموزش این مهارت‌ها و اختصاص یک ترم کامل به آموزش برخی مهارت‌های نرم را راهکار مناسبی قلمداد می‌کنند.

بخشی دیگر از یافته‌های پژوهش حکایت از نقش دوره‌های کارورزی در ایجاد و تقویت مهارت‌های نرم دارد. بخشی از نتایج پژوهش‌های (بایبکوا، ۲۰۲۱؛ کیرو رودریگز و همکاران، ۲۰۲۱؛ الیاس و زین، ۲۰۲۰؛ گورابایز، ۲۰۱۹؛ تانگ، ۲۰۱۹؛ سیماتی، ۲۰۱۶؛ آرات، ۲۰۱۴) کسب تجارب عملی و حضور در دوره‌های کارآموزی حرفه‌ای را از روش‌های آموزش مهارت‌های نرم در حین کار می‌دانند و ارائه تدریس‌های هفتگی و تعامل با همسالان، هم‌تایان و همکاران که در جلسات کارآموزی بالینی تجربه می‌شود را در دستیابی دانشجومعلم به مهارت‌های نرم مهم و مؤثر به حساب می‌آورند. نوحا و عزیز (۲۰۲۰) نیز هم‌نظر با این مهم، توسعه مهارت‌های نرم را منوط به حضور در محیط کاری و لمس واقعیت‌های محیطی می‌داند و تهیه برنامه‌های مشترک با محیط کار و کسب تجربه در کارآموزی را در رأس روش‌های یادگیری مهارت‌های نرم فهرست کرده است. هم‌چنین یافته‌های پژوهش حاضر پیرامون جلسات و نشست‌های تجربه‌گردانی با پژوهش‌های (مدودوا و روتسوا، ۲۰۲۱؛ سینک، ۲۰۱۶) به دلیل تأکید آنان بر شرکت در جلسات بحث و مناظره آموزشی و تربیتی و برگزاری دوره‌های مکمل در ساعات غیرآموزشی همخوان بنظر می‌آید.

بخش دیگری از یافته‌ها که نشانگر نقش پرنگ محیط دانشگاه فرهنگیان در ایجاد و تقویت مهارت‌های نرم دانشجومعلم است که از نظر تأکید بر مواردی از قبیل؛ توجه به وضعیت عاطفی و روانی یادگیرندگان، تدارک بازدیدها و سفرهای آموزشی، شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه و انجام فعالیت‌های هنری و تفریحی دسته‌جمعی با پژوهش‌های (الیاس و زین، ۲۰۲۰؛ کیزی، ۲۰۲۰؛ گورابایز، ۲۰۱۹؛ سیماتی، ۲۰۱۶؛ آرات، ۲۰۱۴) همسو است. در این راستا، سینک (۲۰۱۵) نیز شرکت و فعالیت در برنامه‌های دانشگاه را روش مؤثری می‌داند که با این بخش از یافته‌های پژوهش حاضر همخوانی دارد. در مجموع با نگاهی کلی به یافته‌های پژوهش حاضر و پیشینه پژوهشی مرتبط با عوامل و عناصر مؤثر در توسعه مهارت‌های نرم می‌توان این‌گونه استنباط کرد که بخشی از نتایج مطالعات (رومانکو و همکاران، ۲۰۲۳؛ پاگل و همکاران، ۲۰۲۱؛ کوستیکووا و همکاران، ۲۰۲۱؛ مدودوا و روتسوا، ۲۰۲۱؛ کیرو رودریگز و همکاران، ۲۰۲۱؛ سیماتی، ۲۰۱۶) به دلیل تأکید بر به‌کارگیری ابزارها و رویکردهای آموزشی جدید مانند بازی‌وارسازی یادگیری و

هم‌چنین استفاده از قابلیت‌های تکنولوژی و فناوری از قبیل؛ دوره‌های آنلاین، منابع آموزشی الکترونیکی و واقعیت مجازی افزوده با مجموع یافته‌های پژوهش حاضر ناهمسو است. شاید بتوان دلیل این ناهمسویی را تأکید و تمرکز پژوهش حاضر بر برخی از عناصر برنامه درسی (محتوا، روش‌های تدریس، دوره‌های کارورزی و محیط دانشگاه) دانست.

براساس یافته‌های کلی پژوهش و با نظر به نقش روش تدریس استادان در تقویت مهارت‌های نرم پیشنهاد می‌شود که سیستم‌های ارزیابی جهت سنجش وضعیت مهارت‌های نرم آنان در فرایند جذب مدرس و اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان طراحی و اجرا شود. برگزاری کارگاه‌های توانمندسازی اساتید با هدف آموزش شیوه‌های تدریس دروس مهارتی جدیدی که به تازگی در برنامه درسی تعبیه شده‌اند و هم‌چنین جذب و به کارگیری معلمان مجرب و نمونه آموزش و پرورش نیز به‌عنوان مدرس واحدهای درسی عملی و کارگاهی در دانشگاه فرهنگیان نیز از دیگر پیشنهاداتی است که زمینه پرورش مهارت‌های نرم دانشجومعلم را فراهم می‌کند. با توجه به اثرات مفید رویدادهای فوق برنامه و فعالیت‌های دانشجویی در افزایش مهارت‌های نرم به مسئولین و کارشناسان پردیس‌های فرهنگیان پیشنهاد می‌شود که بسترهای لازم جهت انجام فعالیت‌های فوق برنامه و شرکت در کارگروه‌های دانشجویی دانشگاه از قبیل ایجاد هماهنگی بین ساعات آموزشی و فوق برنامه، تأمین بودجه و نظایر آن فراهم کنند. هم‌چنین با نظر به نقش کارورزی پیشنهاد می‌شود که هماهنگی‌های لازم جهت حضور دانشجومعلم در مدارس مختلف شهری و روستایی و آموزش تجربی تحت نظر معلمان راهنمای باتجربه و خیره انجام شود.

منابع

- Ahmadi, A & Musapour, N. (2016). *The grand (architectural) design of the teacher education curriculum (the national teacher education curriculum of the Islamic Republic of Iran)*. Tehran: Farhangian University Publishing.
- Akbari, N., Mehralizade, Y., & Beiramipur, A. (2022). The Compliance of Teacher Training University Curriculum with the Professional Qualifications Required from High School Teachers. *Journal of higher education curriculum studies*, 12(24), 7-35.
- Aldaaghi, A. (2021). Improving Fourth Graders' Literary and Informational Comprehension Skills through Cooperation while Teaching and Learning. *QJOE* 2021; 37 (3) :163-182.
- AlHouli, A. I., & Al-Khayatt, A. K. A. (2020). Assessing the Soft Skills Needs of Teacher Education Students. *International Journal of Education and Practice*, 8(3), 416-431.
- Anjum, S. (2020). Impact of internship programs on professional and personal development of business students: a case study from Pakistan. *Future Business Journal*, 6(2), 1-13.
- Asadian, S & Zarei, S. (2022). Reflection of software skills in the curriculum of the computer field of work and knowledge (tendency to design and develop web pages). *Theory and practice in curriculum*. 10(19), 345-372. [in Persian].
- Baibekova, G. P. (2021). Methods for the formation of soft skills in education. *German International Journal of Modern Science*, (6-3), 53-54.
- Bazargan-Harandi, A. (2019). *An introduction to qualitative and mixed research methods: common approaches in behavioral sciences*. Tehran; Publication of visit. [in Persian].
- Brown, L. S. (2018). Soft skill development in the higher education curriculum: A case study. *IUP Journal of Soft Skills*, 12(4), 7-29.
- Caeiro-Rodríguez, M., Manso-Vázquez, M., Mikic-Fonte, F. A., Llamas-Nistal, M., Fernández-Iglesias, M. J., Tsalapatas, H., ... & Sørensen, L. T. (2021). Teaching soft skills in engineering education: An European perspective. *IEEE Access*, 9, 29222-29242.
- Caggiano, V., & D'Amante, M. F. (2020). Soft skills and Jazz in Curriculum design. *Educatione*. 85-100. *Giornale di pedagogia critica*, 9(2).

- Caggiano, V., Schleutker, K., Petrone, L., & Gonzalez-Bernal, J. (2020). Towards identifying the soft skills needed in curricula: Finnish and Italian students' self-evaluations indicate differences between groups. *Sustainability*, 12(10), 4031.
- Chiablaem, P. (2021). Enhancing English Communication Skills of Thai University Students through Google Apps for Education (GAPE) in a Digital Era during COVID-19 Pandemic. *Shanlax Int. J. Education*, 9, 91–98.
- Cimatti, B. (2016). Definition, development, assessment of soft skills and their role for the quality of organizations and enterprises. *International Journal for quality research*, 10(1), 97.
- Cinque, M. (2016). "Lost in translation". Soft skills development in European countries. *Tuning Journal for Higher Education*, 3(2), 389-427.
- Cinque, M., (2015). Comparative analysis on the state of the art of Soft Skill identification and training in Europe and some Third Countries. Speech at "Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification", *workshop in Bertinoro, FC, Italy*.
- Cornali, F. (2018). Training and developing soft skills in higher education. In 4th International Conference on Higher Education Advances (HEAd'18) (pp. 961-967). *Editorial Universitat Politècnica de València*.
- Crane, E. (2022). *Soft Skills: Adding the Human Component to Curricula (master's thesis)*. Western Oregon University, Monmouth, Oregon.
- Davies, W. M. (2006). An infusion' approach to critical thinking: Moore on the critical thinking debate. *Higher Education Research & Development*, 25, 179-193.
- Deepa, S., & Seth, M. (2013). Do soft skills matter?-Implications for educators based on recruiters' perspective. *IUP Journal of Soft Skills*, 7(1), 7-11.
- Elias, A., & Zain, N. A. M. (2020). University Core Courses (Ungs Subjects): Their Roles and Importance in Strengthening Soft Skills (Kemahiran Insaniah) Among IIUM Students. *al-itqan: journal of Islamic sciences and comparative studies*, 4(1), 79-87.
- Emanuel, F., Ricchiardi, P., Sanseverino, D., & Ghislieri, C. (2021). Make soft skills stronger? An online enhancement platform for higher education. *International Journal of Educational Research Open*, 2, 100096.
- Fathi, M. , saedipour, E. , ebrahimi ghavam, S. and Delavar, A. (2018). The Success Teacher Training University Curriculum for Improving the Professional Competencies of Teachers. *Journal of Curriculum Studies*, 13(50), 143-170. [in Persian].
- Fernandes, P. R. D. S., Jardim, J., & Lopes, M. C. D. S. (2021). The soft skills of special education teachers: Evidence from the literature. *Education Sciences*, 11(3), 125.
- Fernández-Arias, P., Antón-Sancho, Á., Vergara, D., & Barrientos, A. (2021). Soft skills of American university teachers: Self-concept. *Sustainability*, 13(22), 12397.
- Firozfar, I & Ale Shirmard, A (2016). A study about situational learning. *Studies in Psychology and Educational Sciences*, 3(2), 65-72. [in Persian].
- Guerra-Báez, S. P. (2019). A panoramic review of soft skills training in university students. *Psicología Escolar e Educacional*, 23.
- Hama, H. Q., & Osam, Ū. V. (2021). Revisiting Microteaching in Search of Up-to-Date Solutions to Old Problems. *SAGE Open*, 11(4).
- Hendarman, A.F.; Cantner, U. (2018). Soft skills, hard skills and individual innovativeness. *Eurasian Bus. Rev.* 8, 139–169.
- Hosseingholizadeh, R., Golmakani,, M., Ahanchian,, N., & Baniasad,, S. (2021). Understanding Teachers' Lived Experience of Conducting the Lesson Study and Action Research Programs in Primary Schools in Mashhad. *Theory and Practice in Teachers Education*, 7(12). [in Persian].
- Jamshidi tavana, A., & Emamjome, M.R., Osareh, A.R., Mosapour, N. (2020). Analysis of

- Teacher training students experiences of practicum. *Teaching and Learning Research*, 14(2), 67-77. [in Persian].
- Joshi, M. (2017). *Soft skills*. Bookboon, London.
- Karaminezhad, N; Ghasemirad, A.R & Motamed, H.R . (2021). Provide a model of lived experience of university faculty members of professional development based on soft educational skills. *Educational leadership and management*. 15(4), 119-148. [in Persian].
- karaminezhad, N., Ghasemizad, A., & Motamed, H. (2020). Proposing a Professional Development Model For Faculty Members. *Teacher Professional Development*, 5(2), 1-23. [in Persian]
- Kechagias, K. (2011). Teaching and assessing soft skills. (MASS project report). *Neapoli, Greece: School of Thessaloniki*, 3- 189.
- Khaleghkhah, A., & najafi, H. (2018). Extraction the components of administrators soft skills by exploratory mixed method (Design of measurement tool). *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 9(33), 25-44. [in Persian].
- Khanifar, H & Javanbanakht, A.R. (2017). Soft skills for technical and professional graduates. *Skill training magazine*. 6(24), 7-18. [in Persian].
- Khanifar, H & Muslimi, N. (2022). *Principles and basis of qualitative research methods*. Tehran; Publication of Negha Danesh. [in Persian].
- Khorooshi, P. , Nasr Esfahani, A. R. and Mirshah Jafariy, E. (2018). The Conceptual Model of Evaluation of Expected Competences of the Teacher-Students in Competency-based Teacher Training Curriculum. *Journal of Curriculum Studies*, 13(50), 5-44. [in Persian].
- Kolesnik, K., Oliinyk, N., Komariyvska, N., Kazmirchuk, N., & Imber, V. (2023). Future-Teacher Soft Skills Development in the Context of Ukraine's Integration into the European Higher Education Area. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 22(2), 413-431.
- Kor, S & Rasouli, S.I (2021). The effect of teacher feedback on students' methods. *9th National Conference of Psychology and Educational Sciences*. [in Persian].
- Kostikova, I., Holubnycha, L., Girich, Z., & Movmyga, N. (2021). Soft skills development with university students at English lessons. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(1), 398-416.
- Kumari, V. (2014). Soft skills and teacher accountability in the context of quality education. *International Journal of Education and Psychological Research*, 3(1), 78-81.
- Maleki, S., ahmadi, G., Mehrmohammadi, M., & imam jomeh, S. M. (2021). Evaluation of the practicum program of Farhangian University. *Research in Teacher Education(RTE)*, 4(4), 63-98. [in Persian].
- Medvedeva, O. D., & Rubtsova, A. V. (2021). Productive method as the basis for soft skills development in engineering foreign language education. *Education Sciences*, 11(6), 276.
- Ministry of Education. (2011). The theoretical foundations of fundamental education in the formal and public education system of the Islamic Republic of Iran. Ministry of Education, Supreme Council of Cultural Revolution and Supreme Council of Education. [in Persian].
- Mohammadzadeh Bani Tarfi, M & Mashhadhi, H.R. (2021). An introduction to the elements of internship curriculum in Farhangian University of Iran. *Internship studies in teacher training*. 1(3), 139-97. [in Persian].
- Mohammadzadeh, A., & Sotudeh gharebagh, R. (2019). Soft skills for engineering students and graduates. *Iranian Journal of Engineering Education*, 20(80), 1-29. [in Persian].
- Monazam Ebrahimpour, S., Rahimnia, F., Pooya, A., Farahi, M. M., & Pakdaman, M. (2022). Identify the Soft Skills Required by the Hospital Nursing Workforce in the Organizational Hierarchy. *Public Management Researches*, 15(55), 37-65. [in Persian].
- Mousapour, N. (2020). editor-in-chief. *Journal of Curriculum Studies*, 15(58), 1-8. [in Persian].
- Naibaho, L. (2021). Pre-service teachers' soft skills and achievement. *Turkish Journal of Computer*

- and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 12(10), 491-496.
- Noah, J. B., & Aziz, A. A. (2020). A Systematic review on soft skills development among university graduates. *educatum Journal of Social Sciences*, 6(1), 53-68.
- Nusrat, M., & Sultana, N. (2019). Soft skills for sustainable employment of business graduates of Bangladesh. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*.
- Pachauri, D., & Yadav, A. (2014). Importance of soft skills in teacher education programme. *International Journal of Educational Research and Technology*, 5(1), 22-25.
- Pagel, M., Söbke, H., & Bröker, T. (2021). Using multiplayer online games for teaching soft skills in higher education. In *Serious Games: Joint International* (pp. 276-290).
- Peabody, M. P. (2019). *An interpretative phenomenological analysis: School administrators' perspective on the role of emotional intelligence and effective teaching*. doctoral dissertation, Northeastern University.
- Pereira, O. P., & Costa, C. A. A. T. (2017). The importance of soft skills in the university academic curriculum: The perceptions of the students in the new society of knowledge.
- Poblete Ruiz M. (2015). How to teach and develop Soft Skills. Evolution of generic skills (Soft Skills) following the declaration of Bologna 1999. Speech at “Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment and certification”, workshop in Bertinoro, FC, Italy.
- Prodanovic, M. M. (2014). The delicate mechanism of politeness as a strong soft skill. *The IUP Journal of Soft Skills*, 8(4), 7-19.
- Purwanto, A. Santoso, P. B. Siswanto, E. Hartuti, H. Setiana, Y. N. Sudargini, Y. & Fahmi, K. (2021). Effect of Hard Skills, Soft Skills, Organizational Learning and Innovation Capability on Islamic University Lecturers' Performance. *International Journal of Social and Management Studies*, 2(1), 14-40.
- Qizi, K. N. U. (2020). Soft skills development in higher education. *Universal Journal of Educational Research*, 8(5), 1916-1925.
- Rahimi, B. and Javadipour, M. (2021). Investigating and Identifying the Orientation of the Curricula in Higher Education System Based on Community-based Approach. *Higher Education Letter*, 13(52), 7-34. [in Persian].
- Rahmati, R., & Mohsenpour, M. (2022). Comparison of student life skills between new incoming and final year students of Farhangian Alborz University 2018-2019. *Teaching and Learning Research*, 19(1), 156-167. [in Persian].
- Redomero, T.; Caggiano, V.; Poza-Lujan, J.L.; Piccione, V.A. (2019). Fostering and Assessing Soft Skills of Engineering Students. *Int. J. Eng. Educ.*35, 1656–1666.
- Romanenko, Y. N., Solodovnikova, E., & Maksimenko, N. (2023). Microlearning as a new method of teaching soft skills to university students. In *Frontiers in Education* (Vol. 8, p. 1177516). Frontiers.
- Salimi, J. (2015). A Phenomenography of Teacher-Student Instructional Interactions. *Journal of Curriculum Studies*, 10(38), 5-36. [in Persian].
- Tabarsa, Z (2021). Advantages and applications of collaborative learning among students. The first national conference of applied ideas in educational sciences. *Psychology and cultural studies*. [in Persian].
- Tan, C. Y., Abdullah, A. G. K., & Ali, A. J. (2021). Soft Skill Integration for Inspiring Critical Employability Skills in Private Higher Education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 92, 23-39.
- Tang, K. N. (2019). Beyond Employability: Embedding Soft Skills in Higher Education. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 18(2), 1-9.
- Tang, K. N. (2020). The importance of soft skills acquisition by teachers in higher education institutions. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 41(1), 22-27.
- Taslami M, Mozafari Z. (2022). The Impact of Professional Internship on Teacher Professional

Development. *Educational Studies (Center for Studies and Development of Medical Education, Army University of Medical Sciences)*. 10(1). 45-50. [in Persian].

Triwidyati, E. & Pangastuti, R. L. (2021). Mediation Effect of Work Motivation on Relationship of Soft Skill and Hard Skill on Employee Performance in Denpasar Marthalia Skincare Clinical. *Journal Ekonomi dan Bisnis Jagaditha*; 8(2),136-145.

Zarei, S. (2016). *Analyzing the content of computer science textbooks in terms of paying attention to the concept of soft skills*. Master's thesis, Shahid Madani University of Azerbaijan.

